

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

Diplomová práce

Komparace pozic a funkcí prezidenta

České republiky a Francie

Autor DP :

Alžběta Mašková

Vedoucí DP :

PhDr. Josef Straceny, CSc.

2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Komparace pozic a funkcí prezidenta České republiky a Francie* vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu PhDr. J. Stracnému, CSc. za jeho rady, informace a cenné připomínky, které mi ochotně poskytoval při vypracování mé diplomové práce.

Obsah

1	ÚVOD.....	5
2	POLITICKÉ SYSTÉMY A POSTAVENÍ HLAVY STÁTU	7
2.1	Druhy státních zřízení se zaměřením na republiku	7
2.1.1	Vládní systémy v demokracii	8
2.1.2	Formy demokracie	13
2.1.3	Volby a volební systémy	14
2.2	Hlava státu.....	16
3	DVĚ ZEMĚ	18
3.1	Francie	18
3.1.1	Administrativní rozdělení.....	19
3.1.2	Stručná historie vývoje francouzských republik	20
3.1.3	Rozdělení moci ve francouzské republice.....	24
3.2	Česká republika	30
3.2.1	Administrativní rozdělení.....	30
3.2.2	Vznik a změny republikánství na územní českého státu.....	31
3.2.3	Rozdělení moci v České republice.....	32
4	DVA PREZIDENTI	35
4.1	Volba prezidenta.....	37
4.2	Nástup do funkce.....	43
4.3	Délka mandátu.....	44

4.4	Ukončení funkce.....	46
4.5	Prezidentské pravomoci.....	48
4.5.1	Vlastní pravomoci.....	49
4.5.2	Kontrasignované pravomoci.....	55
4.6	Odpovědnost prezidenta.....	60
4.6.1	Politická odpovědnost.....	60
4.6.2	Trestní odpovědnost.....	62
4.7	Prezident a zahraniční politika	64
5	NEPŘEHLÉDNUTELNÝ NIKOLAS SARKOZY	67
6	ZÁVĚR.....	74
7	POUŽITÁ LITERATURA.....	76
8	PŘÍLOHY.....	80
9	RESUMÉ.....	84

1 ÚVOD

Komparaci funkcí a pozic českého a francouzského prezidenta, která je tématem mé diplomové práce, jsem si zvolila z více důvodů. Mým prvním oborem je francouzský jazyk a v rámci studia jakéhokoliv cizího jazyka se setkáme s odlišnou kulturou, tradicemi a zvyklostmi a téměř vždy je začneme porovnávat, což mě inspirovalo při výběru tématu. Mým druhým studijním oborem jsou společenské vědy, které umožňují uchopení společenských otázek z různých pohledů. Zvolila jsem si přístup z hlediska politologie, protože ta má podle mého soudu v současném světě nezastupitelný význam. Zaměřila jsem se na institut prezidenta, jelikož vždy nějakým způsobem ovlivňuje dění ve státě, ať již je jeho pozice dána formálně jakkoliv. Ve Francii jsem strávila pět měsíců na studijním pobytu v rámci programu Erasmus. Měla jsem možnost seznámit se jak s francouzským přístupem k politice a k politologii, tak i s jejich názorem na hlavu státu, jenž se od toho českého v některých bodech značně lišil. A konečně se domnívám, že otázky týkající se nejvyššího představitele státu jsou aktuální v obou zmiňovaných zemích. Ve Francii byl zvolen nový prezident na jaře roku 2007. Stal se jím Nicolas Sarkozy, politik známý svým rozhodným přístupem, jehož politika má v současné době řadu kritiků. V České republice proběhla volba prezidenta o rok později a opětovně byl zvolen Václav Klaus, který ze své funkce aktivně zasahuje do dění na politické scéně. Znovu se zde také objevily diskuse ohledně formy volby prezidenta, jeho postavení a pravomocí .

Ve své práci použiji zejména komparativní metodu, jejímž prostřednictvím se přiřazuje jeden jev ke druhému s cílem zjistit, jak se od sebe liší, resp. jak jsou si podobné. Metodou práce bude tzv. synchronní komparace čili porovnání prezidentů francouzské a české republiky v jednom konkrétním časovém úseku. Komparativní metoda je označována mimo jiné jako prostředek ke snížení etnocentrismu¹, což je, jak se domnívám, v dnešním multikulturním světě více než důležité. Snažím se

¹ Neboli interpretaci kulturních a společenských jevů cizích kultur v pojmech vlastní společnosti, při čemž normy a hodnoty vlastní skupiny jsou vnímány jako jediné správné; často souvisí s xenofobií.

pohlížet na danou problematiku z různých úhlů pohledu a vzhledem ke své aprobaci – francouzskému jazyku - využívám kromě literatury psané v češtině i literaturu francouzskou a také internetové zdroje a denní tisk.

Čeští a francouzští prezidenti mají určité pravomoci společné jiné rozdílné. Ráda bych ukázala, kam až sahá vliv prezidenta v těchto zemích v rámci platných zákonů, proč je tato funkce tak význačná a co všechno může prezident ovlivnit. Ve své práci budu srovnávat funkce prezidenta zasazené do kontextu politického režimu té které země. Mým cílem je vytvořit přehlednou práci, která poskytne aktuální informace o nejvyšších představitelích dvou zemí a v rámci komparace umožní bližší poznání institutu prezidenta v daných zemích. Vzhledem k tomu, že text je určen hlavně českému čtenáři, zaměřila jsem se více na specifika francouzského prezidenta. Předpokládám totiž, že český politický vývoj mu je alespoň částečně znám a bude tedy pro něj přínosnější dozvědět se nové informace o nejvyšším představiteli jedné z nejvýznamnějších zemí světa.

V úvodní části práce nazvané *Politické systémy a postavení hlavy státu* se zaměřím na vysvětlení pojmů, které se vztahují k danému tématu, objasním objekt komparace. Další kapitola stručně představí oba porovnávané státy z hlediska administrativního členění, historického přehledu o vývoji republikánství té které země a nakonec jejich politického systému. Následuje třetí část, kde analyzuji a porovnávám konkrétní příklady – tzn. institut francouzského a českého prezidenta - za pomoci různých kritérií : volba prezidenta a volební kampaň, nástup do funkce, délka mandátu, odchod z funkce, pravomoci (samostatné i kontrasignované), trestní odpovědnost prezidenta a prezident a zahraniční politika. Poslední kapitola je věnována osobě Nikolase Sarkozyho a jeho cestě do čela Francie.

2 POLITICKÉ SYSTÉMY A POSTAVENÍ HLAVY STÁTU

Již v dávné historii existovala společenství lidí, která se rozdělovala na vládce a ovládané. Většinou se jednalo o absolutistického panovníka, který měl ve svých rukou veškerou moc. Ke změnám dochází zejména v 17. a 18. století, průkopníky představují země jako Anglie, USA či Francie. Revoluce a myslitelé jako např. Jean-Jacques Rousseau, Voltaire nebo Charles de Montesquieu mění podobu společnosti. Postupně se vytváří zastupitelský mandát a autonomní sféra politiky, tzn. „že je oddělená od bezprostředních ekonomických vztahů a občanské společnosti“ (DVOŘÁKOVÁ, 2008, s.20). Zpočátku bylo cílem politické representace ovlivnit či kontrolovat politickou moc a nikoliv vládnout. Tato negativní stránka politické representace se však brzy objevila a v některých případech znamenala dokonce státní převrat (viz níže francouzská druhá republika a Louis Napoléon Bonaparte).

2.1 Druhy státních zřízení se zaměřením na republiku

V současné době se uvádí přibližně 200² zemí světa, přičemž jejich počet se často mění v závislosti na politicko-kulturních poměrech a na aktuálním světovém dění. Každý stát má v čele jednoho nebo více representantů a moc bývá rozdělena mezi jednotlivé složky státní moci : moc zákonodárná – *legislativa* (parlament), moc

² OSN má v současné době 192 členských států (*Organizace spojených národů* [online] [cit. 2009-11-20]. Dostupné na [www : <http://www.osn.cz/system-osn/clenske-staty/>](http://www.osn.cz/system-osn/clenske-staty/)).

výkonná – *exekutiva* (prezident nebo panovník, vláda, státní zastupitelství) a moc soudní – *judikativa* (soustava soudů). První vydává obecná, všeobecně závazná pravidla, druhá je aplikuje na konkrétní případy a třetí řeší neshody, pokud jde o jejich interpretaci, nebo trestá ty, kteří pravidla nerespektují.

Tradičním státním zřízením byla monarchie. Jedná se o typ dědičný typ vlády³, kde, formálně nebo fakticky, monarcha (panovník nebo panovnice) zastával a zastává úřad hlavy státu. Rozlišujeme monarchii *absolutní*, v níž má panovník neomezenou moc, *konstituční*, v níž je moc monarchy omezována ústavou a o moc se dělí s parlamentem, a *parlamentní*, v níž je panovník pouze formální hlavou státu, exekutivní moc má předseda vlády, která se utváří na základě parlamentních voleb a k výkonu své funkce potřebuje souhlas moci zákonodárné – parlamentu (NOLČ, 2004, s.13)

Monarchie jako forma vlády vznikla již ve starověku, přešla do středověku a ve velké míře přetrvávala ještě do minulých staletí. V 19. a zejména ve 20. století se mnoho monarchií „západního světa“ změnilo na republiku. Ty dnes představují největší podíl ze státních zřízení - 142 zemí (NOVÁK, 2008, s.32). Republiky se obvykle člení na tři typy : prezidentské (Spojené státy americké), parlamentní (Česká republika) a kancléřské (Německo či Rakousko). Počet zemí s republikánským zřízením podle charakteru režimu uvádí Tabulka č. 1. V čele všech republik stojí prezident, který je ústředním tématem mé práce, a proto se jimi budu zabývat podrobněji v následujících pasážích.

2.1.1 Vládní systémy v demokracii

Politické demokratické systémy se od sebe navzájem liší. Dělíme je podle toho, jak pojímají vztah mezi exekutivou a legislativou. Dvořáková pro klasifikaci republikánských režimů používá tzv. *symbolicko – institucionální kritérium*, podle

³ Výjimkou je pouze Vatikán, kde je hlava státu – papež – volen (na doživotí)

kterého záleží na tom, zda funkce hlavy státu a šéfa vlády jsou spojeny v jedné osobě nebo rozděleny; není tedy tolik důležité, zda byl prezident zvolen lidem či parlamentem, jak uvádí někteří autoři. Podstatné je, zda se v jedné osobě kumulují institucionální funkce - vládní moc, a symbolické funkce - hlava státu jako ztělesnění státní jednoty. (DVOŘÁKOVÁ, 2008, s.46). Rozlišujeme :

- *prezidentské systémy* – prezident plní úkoly moci výkonné, jsou slučitelné jen s republikánskou formou státního zřízení, „*snaží se maximalizovat oddělení mocí, aby byla jedna na druhé nezávislá*“ (NOVÁK, 2008, s.11).
- *parlamentní systémy* - skutečná moc zde náleží ministerskému předsedovi, zatímco hlava státu hraje spíše roli symbolickou, vyznačují se vedoucím postavením parlamentu, kterému je odpovědná vláda, a pouze on má plnou legitimitu získanou prostřednictvím voleb, čili „*exekutiva odvozuje svou legitimitu až z podpory legislativy*“ (NOVÁK, 2008, s.11). Parlamentarismus je vládním systémem České republiky.
- *poloprezidentské (semiprezidentské) režimy*⁴ - prezident je volen lidem a má vlastní moc, stojí v čele vlády, která je odpovědná parlamentu. Autorem termínu byl v 70.letech M. Duverger. Někteří autoři jej nepovažují za samostatnou kategorii, ale často je tak označován politický systém ve Francii, budu se mu tedy ještě věnovat podrobněji.

Další možnou typologii představuje Sartori, kdy rozděluje režimy podle počtu politických stran v parlamentu (DVOŘÁKOVÁ, 2008, s.51). Jedná se o systém *jednostranický* (nesoutěživý), *dvoustranický* (jenž bývá považován za ideální model stranicko–politického vývoje a nalezneme jej např. ve Velké Británii, USA či na Novém Zélandu), *umírněný pluralismus* (3 – 5 relevantních stran, které vytváří koalice) a *extrémní pluralismus* (5 – 6 a více relevantních stran s odstředivým vývojem a chronickou vládní nestabilitou, kdy hrozí rozpad celého systému; příkladem byla v minulosti výmarská republika či francouzská IV. republika).

⁴ „*régime semi-présidentiel*“ nebo „*semi-parlementaire*“ (ACQUAVIVA, 2004, s.31)

2.1.1.1 Prezidentské systémy

Příkladem prezidencialismu jsou Spojené státy americké, kde exekutiva je zcela v rukou prezidenta a členové kabinetu (ministři) působí jako poradci, jejichž stanovisko prezident může, ale nemusí brát v úvahu při svém rozhodování. Oddělení moci výkonné a zákonodárné je zde výrazné, vláda v čele s prezidentem není odpovědná parlamentu. Často je tento systém označován jako forma dualistického výkonu moci. Říchová uvádí několik kritérií, podle kterých ho lze klasifikovat (ŘÍCHOVÁ, 2002, s.69-73). V první řadě se jedná o přímou volbu hlavy státu, což je ale dosti sporné, uvážíme-li, že modelový příklad – Spojené státy americké prakticky přímou volbu nemají. V jejich případě jde o volbu prostřednictvím volitelů, kteří reprezentují voliče jednotlivých států Unie. Nutným doplňkem přímé, resp. všelidové, volby je pevně stanovené volební období prezidenta a jeho neodvolatelnost během funkčního období. V prezidentském systému je vláda závislá na hlavě státu, která je zároveň jejím předsedou. Prezident je tedy z velké části autonomní a rizikem tohoto režimu je, že může dojít ke snaze jednotlivce o prosazování vlastní vize radikálních změn.

2.1.1.2 Parlamentní systémy

Ve druhém typu režimu se má rovnováhy dosáhnout integrací vlády do parlamentu. Hovoříme zde o závislosti zákonodárné a výkonné moci – ukazuje se na právu exekutivy rozpustit parlament a ten zase naopak může vyslovit vládě nedůvěru. Vláda je tedy odpovědná parlamentu, s jeho souhlasem je jmenována, kontroluje její činnost, může měnit její směr a sesadit ji, její trvání závisí na parlamentní většině. Parlament je institucí poskytující nebo odjímající legitimitu. Hlava státu má právo rozpustit legislativu a vypsat nové volby. V parlamentarismu hrají důležitou roli politické strany, jejich nedisciplinovanost a nesoudržnost škodí danému systému, pro jehož fungování je důležité, aby politické strany byly schopny navazovat stabilnější, resp. dočasné vzájemné vztahy (ŘÍCHOVÁ, 2002, s.85). Rizikem parlamentního režimu je „*rostoucí politická apatie občanů, kteří se cítí vzdáleni nepochopitelnému parlamentnímu dění*“ (DVOŘÁKOVÁ, 2008, s.46).

2.1.1.3 Poloprezidentské systémy

„Poloprezidentské režimy vznikly v zásadě v rámci pokusů o posílení výkonné moci v parlamentních režimech“ (NOVÁK, 2008, s.10). Nejčastějším znakem je přímá volba hlavy státu a více jejích pravomocí. Ale samotná přímá volba sama o sobě z parlamentního poloprezidentský systém neudělá (příkladem je systém Rakouska), nelze tedy jednoznačně stanovit, které ústavně-právní podmínky jsou nutné k tomu, aby se systém stal poloprezidentským, a proto někteří politologové odmítají uznat tento systém jako samostatnou kategorii. Např. *„V.Klokočka tuto specifickou kategorii neakceptuje a rozlišuje dvě empiricky se vyskytující varianty autonomního postavení obou hlav exekutivy – prezidiální parlamentarismus, kam řadí francouzskou pátou republiku či Polsko, a parlamentní prezidencialismus, kde jako příklad slouží Ruská federace“* (ŘÍCHOVÁ, 2002, s.79).

Podle P.Javůrka poloprezidentský systém budí *„dojem jakéhosi smíšeného zřízení“* (NOVÁK, 2008, s.11), kombinuje totiž prvky jak prezidentského tak parlamentního systému. Navíc se zdá, jakoby v něm exekutiva byla rozdělena na dvě části : na vládu odpovědnou parlamentu, který ji může odvolat, a prezidenta odpovědného pouze voličům. Prezident je volen na pevně stanovené období a parlament nemá možnost jej zbavit funkce. Nicméně vláda, kterou prezident navrhuje a jmenuje, musí získat důvěru parlamentu. Prezident má právo vypsat předčasné volby a v určitých mezích rozpustit parlament, na kterém je nezávislý, není však oprávněn vládnout sám či přímo, jeho vůle proto musí být tlumočena vládou a procházet přes její rozhodnutí. Musí tedy spolupracovat a na jejich vztahu závisí, jakou faktickou podobu bude poloprezidentský systém mít.

G.Sartori hovoří o *„specifické formě uspořádání duální autority výkonné moci“* (ŘÍCHOVÁ, 2002, s.82). Vliv na faktické možnosti prezidenta zde má fakt, zda je mu příznivě nakloněna většina v parlamentu, na kterou je vázána vláda, či nikoli. Vláda má v poloprezidentském režimu významnou roli – ovlivňuje významně chod parlamentu a je v legislativním procesu značně zvýhodněna, protože vládní návrhy zákonů mají přednost. *„Proces tvorby práva je rozdělen na oblast zákonodárnou, svěřenou parlamentu, a oblast reglementační, odevzdanou vládě“* (CABADA,

2004, s.207). V rámci dělby moci převažuje tedy výkonná moc nad zákonodárnou a exekutiva má dva aktivní subjekty – prezidenta a vládu v čele s premiérem.

Ústavy zemí s poloprezidentskými systémy si jsou sice navzájem podobné, avšak politická praxe se může v těchto zemích značně lišit. Rozlišujeme v nich tři varianty postavení prezidenta (NOVÁK, 2008, s.15) : *loutkový* (nemá výraznější ústavní pravomoci nebo je z nějakého důvodu nevyužívá; Island, Irsko), *všemocný* (formuluje vlastní politiku, dominuje systému, vyvažuje nebo převažuje vliv ostatních institucí; Francie) či *sdílí moc s premiérem* (Finsko). Postavení prezidenta ovlivňuje několik faktorů. Důležitou roli má Ústava a to, jak jsou v ní formulovány pravomoci hlavy státu. Často se však teorie a praxe liší, což názorně ukazuje Duvergerova tabulka (viz Tabulka č. 2), kde na příkladu Francie vidíme, že prezident s menšími ústavními pravomocemi může ve skutečnosti mít ústřední postavení v politickém systému a naopak, jak ukazuje příklad Islandu. Dalším faktorem je kombinace tradice a okolností, složení parlamentní většiny a vztah prezidenta k této většině.

M.Duverger také rozlišuje pět základních postavení, do nichž se může hlava státu v poloprezidentském systému dostat (NOVÁK, 2008, s.18) :

absolutní monarcha - v parlamentu je jednostranická většina a prezident je její vůdce, premiér je mu podřízen (příkladem může být Francie v době, kdy byl v čele státu De Gaulle, a poté částečně i Mitterand);

omezený monarcha - kdy prezidentská parlamentní většina je velmi slabá nebo je dominantní stranou v koalici a prezident musí brát ohled i na koaliční partnery;

diarcha - buď není většina v parlamentu a prezident je stranicky neutrální (příkladem je režim ve Finsku), a nebo je prezident vůdce strany, jež nemá ve většinové parlamentní koalici dominující pozici, je tedy z velké části rovnocenný premiérovi a je arbitrem sporů. Dochází i k situaci, kdy parlament nemůže rozhodovat, ale zachová si moc blokovat rozhodnutí, nemůže podporovat akceschopné vlády, ale může je svrhnout, a vládnout nemůže ani prezident („z právního hlediska se taková diarchie podobá dvojici slepce a ochrnutého“ NOVÁK, 1997, s.216);

člen většiny - prezident zde není v pozici vůdce, má funkci reprezentativní, představuje symbol státu a státnosti;

regulátor - kdy proti prezidentovi stojí opoziční většina a on může využívat jen pravomocí přidělených ústavou a ani ty nemůže vykonávat plně, což ho vede k umírněnosti (ve Francii se jednalo o Chiraca či Mitteranda v době kohabitace⁵).

Elgie rozděluje poloprezidentské systémy na dvě skupiny : 1. *s převládajícím typem dominance*, kde největší vliv má buď premiér – Irsko, Island, Rakousko,... a nebo prezident – Rusko; 2. *bez ustáleného typu vůdcovství*, kde se střídá období převahy prezidenta s obdobím převahy premiéra, což je např. ve Francii, Litvě, Polsku, Rumunsku či na Ukrajině. (NOVÁK, 2008, s.19)

2.1.2 Formy demokracie

Demokracie je obecně vymezena jako forma vlády většiny při zachování práv menšin. Ve všech republikách funguje nepřímá (zastupitelská, reprezentativní) demokracie, kde lid, který je pokládán za zdroj veškeré moci, na svoje representanty – většinou zvolené poslance parlamentu – přenáší fakticky část svých kompetencí. Pověřuje je, aby v určitém časovém úseku rozhodovali o řešení problémů, jež sebou přináší běžný chod života společnosti.

Jako doplňující se různou měrou využívá demokracie přímá v podobě referenda nebo plebiscitu. V současnosti existují čtyři techniky přímé demokracie, jejichž smyslem je posílit vliv voličů na dění ve státě. Jedná se o:

1. přímou volbu exekutivy (např. Francie);

⁵ *Cohabitation* neboli soužití je termín, který se užívá pro označení situace, kdy je prezidentova pozice výrazně oslabena, nachází se v méně výhodném postavení vůči předsedovi vlády, který je v opozici a má podporu většiny v Národním shromáždění. Duverger ji nazývá „*období s převahou parlamentního typu vlády*“, které se podle něj střídá v poloprezidentském režimu s „*obdobím s převahou prezidentského typu vlády*“, kdy převažuje autorita prezidenta.

2. referendum, jehož prostřednictvím se mohou voliči vyjádřit k navrhovaným zákonům;
3. možnost iniciovat nové hlasování - volby a v jejich důsledku pak dosáhnout nahrazení stávajícího poslance (tato varianta je možná jen v systému s většinovými volbami – viz níže; a existuje v některých švýcarských kantonech);
4. rozhodování prostřednictvím tzv. primárek, které se využívá ve Spojených státech amerických při volbě prezidenta, jde o postup, kdy o návrhu kandidátů rozhodují samotní voliči, a nikoli vedení politických stran.

(ŘÍCHOVÁ, 2002, s.41)

Za klasický příklad země, kde se techniky přímé demokracie staly nedílnou součástí politického života, je obecně pokládáno Švýcarsko. Jen v letech 1945-1995 se zde uskutečnilo 298 referend, zatímco v celé západní Evropě (bez Švýcarska) je to 104 a např. v Portugalsku, Nizozemí, Německé spolkové republice či na Maltě žádné referendum v daném období neproběhlo (ŘÍCHOVÁ, 2002, s.48). Ve Francii má prezident právo dané ústavou vyhlásit referendum, a tudíž se tohoto tématu dotknou ještě později v rámci komparace.

2.1.3 Volby a volební systémy

Volby jsou základním předpokladem demokracie. Volební soustavy jsou významné pro povahu a vývoj politického systému. Lze je definovat jako časově a místně sladěný, v základních otázkách právně upravený proces ustavování zástupců (např. prezidenta – v prezidentském či poloprezidentském režimu) a zastupitelských sborů jako individuálních nebo kolegiálních představitelů suverenity nebo samosprávy těch, kteří je ustavují. Toto ustavení probíhá na základě výběru z více uchazečů, kteří musí splnit předem stanovená kritéria (vyhovět požadavkům). Volební akt je aktem osobního rozhodování ustavujících, tedy voličů, kteří z něj mohou být

vyloučeni jen zcela výjimečně – např. v důsledku výkonu trestu (ŘÍCHOVÁ, 2002, s.131). V případě voleb do zastupitelských sborů rozlišujeme dva základní typy : systém *většínového (majoritního) zastoupení*⁶, systém *poměrného (proporčního) zastoupení*,⁷ a třetí – *smíšený (kombinovaný)*, který v různé míře využívá oba předchozí typy. Nicméně vzhledem k tématu mé práce se zaměřím pouze na volby hlavy státu.

Rozlišujeme dvě možnosti volby – přímou (volí sami voliči) a nepřímou (volí zvolení zástupci). Ta první se prosazovala velmi pozvolna a zpočátku vůči ní panovala výrazná skepse. Bylo to v roce 1787 ve Spojených státech amerických, kdy se mohli poprvé voliči účastnit (byť nepřímo) volby prezidenta a dodnes Američané volí tzv.volitele za svůj stát, ten pak v souladu s preferencí voličů má odevzdat hlasy příslušnému kandidátu. Francouzská druhá republika se při stanovování principu volby inspirovala Ústavou Spojených států, vynechala však volitele a došlo tedy k přímé volbě (r.1848), kdy volit mohli všichni francouzští muži a Alžíráné. Se ziskem 74,1% hlasů zvítězil Louis Napoléon Bonaparte, který za tři roky poté vyhlásil Druhé císařství a francouzští občané si museli na svou další možnost volit hlavu státu přímo počkat až do roku 1962. První evropskou ústavu obsahující přímou volbu prezidenta mělo Německo (Výmarská republika) v roce 1919, následovaly Portugalsko, Rakousko a Estonsko. (NOVÁK, 2008, s.28-30) Obecně lze říci, že prezidenti voleni přímo občany získávají silnější mandát než ti, kteří jsou voleni nepřímo.

Podle T.Lebedy zásadní úlohu pro charakter prezidentského úřadu a způsobu jeho obsazování hraje koloniální minulost jednotlivých zemí, společné sdílení specifického vlivu mateřských koloniálních mocností (např. 84% francouzsky hovořících zemí aplikuje přímou volbu – viz Tabulka č. 3) a míra demokratičnosti. K většímu rozšiřování přímé volby dochází po druhé světové válce a s procesem dekolonizace, při němž se utváří nově nezávislé státy zejména v Africe a Asii. Ze současného počtu 142 republik jich 103 používá přímou volbu prezidenta (viz Tabulka č. 4). Lebeda uvádí, že pouze 64 republik lze označit za „svobodné“, ale v těch „nesvobodných“ přímá volba převažuje (viz Tabulka č. 5), stejně jako

⁶V něm vítězí kandidát s největším počtem hlasů na základě absolutní nebo relativní (prosté) většiny

⁷ Poměr zastoupení v zastupitelském orgánu odpovídá poměru získaných hlasů ve volbách

v postkomunistických zemích (kromě České republiky, Maďarska, Albánie, Moldávie, Estonska a Lotyšska). (NOVÁK, 2008, s.36-38)

2.2 Hlava státu

Nejvyšším reprezentantem země je hlava státu (angl. *head of state*, fr. *chef d'État*). Jedná se o orgán, který je symbolem státu navenek, který obvykle zosobňuje kontinuitu a legitimitu státu, a jenž je chápán jako zosobněný nositel státní suverenity. V theokraciích stojí v čele státu zpravidla nejvyšší kněz příslušného náboženství, v monarchiích suverén, nazývaný král, císař, kníže, šah apod. (těmto typům se však ve své práci nevěnují) a v republikách to bývá nejčastěji prezident republiky.

Funkce, práva a povinnosti hlavy státu bývají definovány v ústavě. Úřad prezidenta může nabývat rozličných rozměrů nejen v závislosti na typu režimu ale také podle osobnostních charakteristik daného jedince. Ústava vymezuje okruh působnosti hlavy státu, nicméně vlastní realizace funkce se v některých případech značně liší. Příkladem charismatického vůdce byl ve Francii generál de Gaulle, jehož osobitý styl zastávání prezidentského úřadu je vzorem pro jeho následovníky, kteří se ho snaží leč dosud bezúspěšně dostihnout.

Vliv na pozici hlavy státu má mimo jiné způsob její volby a ta, jak jsem již uvedla výše, je významným faktorem při určování typu politického režimu dané země.

Dalším důležitým rysem prezidentského mandátu je délka funkčního období, možnost a počet znovuzvolení a popřípadě jeho podmínky. Žádný prezident na světě není podle příslušné ústavy volen na období delší než sedm let, obvykle jde o období kratší (průměrná délka volebního období činí 5,1 roku). Existuje vztah mezi délkou mandátu a mírou svobody režimu – čím méně svobodný, tím delší. Objevily se i případy, kdy prezidenti si své období prodloužili na neurčito, to však překračuje

ústavní meze, a proto se jimi nebudu v této práci zabývat. Co se týče znovuzvolení, tak nejběžnějším druhem je možnost dvou po sobě jdoucích volebních období (viz Tabulka č.6). V Evropě jsou pouze čtyři státy, kde je to více : Kypr, Island, Švýcarsko (ve kterém se po roce střídá sedmičlenný vládní orgán) a Francie.⁸ Žádný prezident francouzské V.republiky ještě neusiloval o úřad potřetí. (NOVÁK, 2008, s.44)

⁸ Ústavním zákonem č.2008-724 z 23.července 2008 bylo upraveno, že nikdo nemůže vykonávat více než dva po sobě jdoucí mandáty („*Nul ne peut exercer plus de deux mandats consécutifs*“).

3 DVĚ ZEMĚ

Následující část práce pojednává o dvou evropských státech – Francii a České republice. Představuji zde ve stručnosti jejich administrativní členění, poté se zabývám historií – konkrétně vývojem republikánství v dané zemi, a na závěr objasním fungování státu z hlediska rozdělení moci. Zaměřuji se na zákonodárnou a výkonnou moc, nikoliv však na funkci prezidenta – o té je až čtvrtá kapitola mé práce.

3.1 Francie

Hexagon, země galského kohouta či země s 365 druhy sýrů, to vše jsou synonyma pro druhý největší stát Evropy, Francii. Tato republika s více než šedesáti miliony obyvatel a 551 tisíci km² vlastní rozmanité přírodní a zejména historické bohatství. Na jejím území se odehrály dějinné události, které ovlivnily nejen starý kontinent ale i celý svět. Francie již od středověku hrála důležitou roli a její význam rostl především v 17.století. Nicméně i dnes je neopomenutelným článkem všech mezinárodních jednání a dohod. Francie je členem prakticky všech významných evropských a světových mezinárodních organizací (Organizace spojených národů, kde je stálým členem Rady bezpečnosti, Severoatlantické aliance, Evropské unie, Rady Evropy, Mezinárodního měnového fondu, Světové banky, Mezinárodní obchodní organizace aj.).

3.1.1 Administrativní rozdělení

Francie byla vždy nazývána centralizovanou zemí, jejíž nejvyšší orgány sídlí v Paříži, devítimilionovém hlavním městě, kde nalezneme i sídla řady mezinárodních organizací (např. UNESCO či OECD). Kritici tohoto uspořádání často poukazovali na jistou sebestřednost Paříže a její nezáměr o zbytek země.⁹ Do budoucna by se však měla více podporovat místní samospráva a snižovat závislost na „centru“. Přispět by k tomu měla zejména změna ústavy, ke které došlo 28. března 2008 a která je považována za „odstřížení se od jakobínského státu“¹⁰ (JAN, 2008, s.39). Tento ústavní zákon modifikoval první článek ústavy, kde sice stále stojí, že Francie je nedělitelným státem, ale také že její organizace je nyní decentralizována,¹¹ čili postupně dochází k přenášení centrální administrativy na dílčí jednotky. Dále významně pozměnil dvanáctou hlavu ústavy o územních celcích (společenstvích)¹², které získaly větší volnost v rozhodování místních záležitostí. Je v ní navíc zdůrazňována rovnost mezi územními celky. Nicméně je nutno podotknout, že k vertikálnímu přerozdělování moci mezi státem a administrativními částmi nedošlo a na výsoštném postavení centra se mnoho nezměnilo.

Vzhledem k její koloniální minulosti rozlišujeme „dva druhy Francie“ – tzv. *France métropolitaine* a *France d'outre-mer*. Jedná se o evropskou část a o zámořská území (bývalé kolonie). Dohromady obě části tvoří 26 regionů (z toho 4 zámořské - Guadeloupe, Martinique, Réunion, Guyane) v čele s Regionální radou (*Conseil régional*) a prefektem, který reprezentuje stát v každém regionu. Další dělení je na 100 departementů (z toho 4 zámořské tzv. *DOM* – viz regiony) řízených Ústřední radou (*Conseil général*) a na 339 arrondissementů, které můžeme přirovnat k českým okresům. Součástí Francie jsou také zámořská společenství (*collectivité d'outre-mer*), která mají odlišný status než departementy, nejsou tak těsně spojena s centrem a jejich obyvatelé nejsou občany Evropské unie. Patří mezi ně

⁹ Pařížané používají výraz *en province* (na venkov), když odjíždějí z hlavního města ať jedou kamkoliv.

¹⁰ „*la rupture avec l'État jacobin*“

¹¹ „*La France est une République indivisible [...] Son organisation est décentralisée.*“ (čl.1 Ústavy)

¹² *Des collectivités territoriales*

Francouzská Polynésie¹³, Saint-Pierre-et-Miquelon¹⁴, Wallis a Futuna a Mayotte. Velkou autonomii má Nová Kaledonie a specifická je pozice francouzských jižních a antarktických zemí (*Terres australes et antarctiques françaises*) a Clippertonu¹⁵. (CORDELLIER, 2004, s.56). Na ostrově Mayotte proběhlo na jaře 2009 referendum, a protože jeho obyvatelé souhlasili s těsnějším připojením k metropoli, tak v roce 2011 přibude pátý zámořský region a Francie bude mít celkem 101 departementů.

3.1.2 Stručná historie vývoje francouzských republik

Současný politický systém ve Francii je označován jako pátá republika. Vzhledem k tomu, že historie vždy nějakým způsobem ovlivňuje přítomnost, ráda bych v následující pasáži stručně nastínila historický vývoj republikánství ve Francii a především události, které předcházely vyhlášení současné V. republiky. Seznámení se s historickými zvraty v dějinách Francie umožní lépe porozumět její dnešní podobě a zejména dnešnímu pohledu na instituci prezidenta, který má kořeny právě v minulosti, na níž si Francouzi tolik zakládají.

Za počátek republikánství lze považovat rok 1789, tedy propuknutí Velké francouzské revoluce, která inspirovala revoluční hnutí i v jiných evropských zemích, a k jejímuž odkazu se Francie hlásí dodnes (viz francouzská státní hymna – La Marseillaise, státní vlajka – trikolora či heslo republiky - „*Svoboda, Rovnost, Bratrství*“¹⁶). V důsledku revoluce došlo 20. září 1792 ke zrušení monarchie a ustanovení první republiky. Ta však neměla dlouhého trvání - již v roce 1799 se do čela nově vytvořeného *Konzulátu* postavil Napoleon Bonaparte a ten se roku 1804 nechal prohlásit císařem jako Napoleon I.

¹³ Od roku 2004 má širokou autonomii a oficiální název je *zámořská země (pays d'outre-mer)*

¹⁴ Oficiálně *územní společenství (collectivité territoriale)*

¹⁵ Clipperton se objevuje ve francouzské ústavě až v roce 2008.

¹⁶ „*Liberté, Égalité, Fraternité*“

Francie byla císařstvím pouze do roku 1814, kdy se po porážce Napoleona ujímá vlády opět rod Bourbonů (hovoříme o tzv. *Restauraci Bourbonů*). Na trůn nastupuje Ludvík XVIII. a po něm Karel X. Po tzv. *Červencové revoluci (Révolution de juillet)* a *Červencové monarchii (Monarchie de juillet)* v letech 1830–1848 dochází k další revoluci a 24. února 1848 je vyhlášena druhá republika. Jejím prezidentem se stává Louis (Ludvík) Napoleon Bonaparte, synovec Napoleona I., který však již 2. prosince 1851 provede státní převrat a jako Napoleon III. zakládá druhé císařství. (PEROTTINO, 2005, s.22-23)

Po pádu Napoleona III., v roce 1870, je vyhlášena v pořadí již třetí republika, která byla definitivně potvrzena až v roce 1875 přijetím tří ústavních zákonů. Tyto zákony zavedly dosud nejdelší francouzskou republiku - režim, který trval 65 let. V čele státu se vystřídal dvanáct prezidentů. (PEROTTINO, 2005, s.34)

Příchod druhé světové války znamenal konec třetí republiky. V roce 1940 byla Francie po třech týdnech bojů nečekaně poražena hitlerovským Německem a nastala otázka, jakým směrem by se měl další vývoj ubírat. Jedni navrhovali pokračovat v boji prostřednictvím kolonií, druzí byli pro podepsání příměří a nastolení nového režimu - ti nakonec převzali správu státu. V červnu 1940 se stal novým předsedou vlády Philippe Pétain.¹⁷ Vyzval Francouze k ukončení bojů a 22. června 1940 bylo podepsáno příměří. Byla svolána schůze Národního shromáždění do Vichy a byl vytvořen Francouzský stát. Od této chvíle hovoříme o tzv. *vichistickém režimu*, který začal tím, že Pétain převzal veškerou moc a jmenoval sám sebe hlavou státu. Sešel se dokonce s Hitlerem, a proto tento režim kvůli své kolaborantské politice „*zůstává jednou z nejtemnějších kapitol francouzských novodobých dějin*“ (PEROTTINO, 2005, s.43). Po válce byli jeho členové stíháni a mnoho z nich bylo odsouzeno k smrti.

V roce 1944 byla ustanovena prozatímní vláda Francouzské republiky, do jejíhož čela byl jmenován generál Charles de Gaulle. Ten se proslavil již v roce 1940, když den po projevu Pétaina¹⁸ vyzval (v britském rozhlase, BBC) všechny Francouze, aby pokračovali v boji. Prohlásil, že „*bitva o Francii byla sice prohrána, ale válka*

¹⁷ 84letý maršál, známý jako vítěz bitvy u Verdunu, nejdůležitější bitvy první světové války.

¹⁸ Pronesl jej den po svém jmenování předsedou vlády (16. června 1940) a nabádal Francouze k ukončení bojů

nikoliv“ (PERROTINO, 2005, s.47). De Gaulle byl přívržencem silné výkonné moci, a když viděl, že ústavodárný sbor s pomocí referenda směřuje k vytvoření ústavy, která mu nevyhovovala, rozhodl se v roce 1946 rezignovat a stáhnout se do ústraní. Ještě před tím však vystoupil 16.června 1946 v Bayeux (prvním francouzském městě osvobozeném Spojenci o dva roky dříve) a formuloval svou koncepci vhodného režimu pro Francii. Zdůrazňoval především silnou exekutivu, která by měla být odvozována od hlavy státu volené v přímých volbách. Prezident by podle něho měl být arbitrem nad stranami. De Gaulle je vnímal jako problematické, zabývající se jen svými zájmy a nikoliv zájmy státu, kritizoval je a jeho cílem bylo minimalizovat jejich vliv. Tento projev se později stal ideovým základem nového režimu. (JAN, 2008, s.51)

K oficiálnímu ustavení čtvrté republiky došlo 27. listopadu 1946, kdy byla přijata nová ústava, která do značné míry napodobovala ústavu republiky třetí. Následující období lze nazvat velice nestabilním a to z řady důvodů. Vážným problémem byla pochopitelně ekonomická krize, která byla způsobena poškozením hospodářství země v důsledku války. Objevila se také finanční krize, kdy došlo k významnému poklesu kurzu franku a Francie byla nucena vypůjčit si peníze, a to hlavně od USA, což dosti omezilo její nezávislost. Dalším problémem byla politická a stranická roztržičnost a vládní nestabilita. „*Během dvanácti let se vystříдалo u moci 22 vlád.*“ (COMPAGNON, 1993, s.23). Objevily se také četné kritiky stávajícího režimu. V neustálé opozici byla např. komunistická strana, ale k těm nejvytrvalejším patřil bezesporu generál de Gaulle a hnutí *Sdružení francouzského lidu (Rassemblement du peuple français - RPF)*, které osobně vedl.

Nicméně tím zásadním, co zasadilo smrtelnou ránu režimu čtvrté republiky, nebyl přímo vnitřně politický problém, ale byla to dekolonizace. Francie byla před válkou koloniální mocností a země, které spadaly do jejího područí, se začínaly hlásit o svou samostatnost. Již v roce 1946 začala válka v Indočíně, která trvala do roku 1954 - do porážky u Diên Biên Phủ. Vládě Pierra Mendès-Franceho se podařilo válku ukončit, ale po několika měsících se objevily nové nepokoje a to v oblasti pro Francii mnohem důležitější – v Alžírsku. Francouzi se ho snažili udržet za každou cenu, původně se nehovořilo ani o válce, ale pouze o akcích k udržení pořádku. Po čtyřech letech bojů nebylo stále rozhodnuto. Část evropského obyvatelstva žijícího

v alžírských departementech (tzv. *Pieds Noirs* – Černé nohy) převzala 13.května 1958 s pomocí armádních důstojníků moc v Alžírsku. Byl ustanoven Výbor veřejného blaha (*Comité de salut public*), který požadoval udržení Alžírska jako součásti metropolitní Francie. Vzbouřenci provolávali slávu generálu de Gaullovi. Ten byl připraven přijmout pravomoci, odmítl však převzít moc z jejich rukou, protože nechtěl, aby takový akt připomínal převrat. Situace se nicméně nadále zhoršovala, a tak poslední prezident čtvrté republiky - René Coty - se v červnu 1958 rozhodl povolát generála de Gaulla, pověřit ho sestavením vlády a dát mu pravomoc navrhnout novou ústavu. Což byl začátek francouzské páté republiky. (PEROTTINO, 2005, s.64-68). Válka v Alžírsku skončila až v červenci 1962 vyhlášením nezávislosti země.

De Gaulle se pustil ihned do práce. Chtěl předložit národu návrh ústavy v den výročí vyhlášení republiky v roce 1870, to jest 4.září. Bylo tedy nutné pracovat co nejrychleji. Vláda jednala o této otázce poprvé 12. června. Poslanci i senátoři byli prakticky vyloučeni ze spoluúčasti na přípravných pracích, jedinou výjimkou byl Ústavní konzultativní výbor (*Comité consultatif constitutionnel*), který tvořili ze dvou třetin poslanci a senátoři, ale ten měl pouze poradní funkci. V nesmírně krátkém čase a „za zavřenými dveřmi“ tak vznikla ústava V. republiky, která značně posilovala výkonnou moc. Zejména velké pravomoci prezidenta považoval de Gaulle za prvořadé. (PEROTTINO, 2005, s.70)

Novou ústavu prezentoval de Gaulle veřejnosti na pařížském Náměstí republiky 4.září 1958, symbolicky v den, kdy v roce 1870 Gambetta vyhlásil republiku. Ústava byla přijata referendem 28.září 1958. Celkem se dostavilo 84 % voličů, z nichž se 79% vyslovilo pro předložený návrh. Tím vznikla pátá republika, jejímž prvním prezidentem se stal 21.prosince generál de Gaulle. Ten posléze jmenoval do funkce předsedy vlády Michela Debrého, který byl při navrhování ústavy jeho velkým příznivcem a spolupracovníkem. V prvních volbách do Národního shromáždění zvítězila gaullistická strana UNR (*Union pour la nouvelle République* – Unie pro novou Republiku). (PEROTTINO, 2005, s.70-72)

Z výše uvedeného je patrné, že čtvrtá republika prošla řadou krizových okamžiků, které nebyla schopná náležitě řešit a ustanovení nového režimu bylo přímým

vyústěním daného stavu. Nelze ji ovšem zcela ztratovat. V jejím průběhu dochází k postupnému obnovování válkou poničené země, je opět ustavena parlamentní demokracie. Z ekonomického pohledu Francie začala znovu získávat pozice, o které přišla v době hospodářské krize ve třicátých letech a za války. V této době se také zahajují jednání o spolupráci mezi státy, kde Francie hraje jednu z klíčových rolí. V roce 1949 se stává členským státem Severoatlantické aliance (NATO). Dále je položen základ budoucí Evropské unie : v roce 1952 je založeno *Evropské sdružení uhlí a oceli* (OECA), *Euroatom* (Sdružení pro atomovou energii) a poté v roce 1957 *Evropské hospodářské společenství* (EHS). (MATHIEUX, 2000, s.110)

V roce 2008 oslavila pátá republika 50.narozeniny. Během svého vývoje prošla řadou zvrátů, ale žádný nebyl natolik významný, aby vyvolal takovou změnu režimu jako v roce 1958. Svoji specifčnost odvozuje od návaznosti na dlouhou republikánskou tradici i od svého netypického vzniku, který byl ovlivněn nesmírně charismatickou osobností, jakou byl generál Charles de Gaulle. Je charakterizována třemi základními principy : jednota, svrchovanost a rovnost.¹⁹ Lze konstatovat, že hlavní vliv na chod republiky má francouzský lid, jenž svůj názor vyjadřuje nejen pomocí voleb a referend, ale také formou demonstrací či stávek.²⁰ Francie představuje silný stát, který sám sebe definuje v Ústavě jako „*republiku nedělitelnou, laickou, demokratickou a sociální*“.²¹

3.1.3 Rozdělení moci ve francouzské republice

Jak jsem již uvedla, dělení moci ve státě je trojí, a ani ve Francii tomu není jinak. Tamní režim je označován jako *poloprezidentský* (viz výše) a výsostné postavení zde má v duchu de gaullistické tradice výkonná moc, kterou představuje prezident a vláda tvořená předsedou, ministry a sekretáři státu (státními tajemníky, *secrétaires*

¹⁹ „*unité, souveraineté et égalité*“ (JAN, 2008, s.21)

²⁰ Ty bývají ve Francii více než časté a setkáme se s nimi napříč všemi odvětvími (doprava, průmysl, školství na všech stupních atd.)

²¹ „*une République indivisible, laïque, démocratique et sociale*“

d'État). V prvních letech vzniku V. republiky se jednalo spíše o parlamentní zřízení, kdy vládu řídí premiér a nikoliv prezident, postupně ale dochází k jeho „poprezidentšťování“ (*présidentialisation*) (MASSOT, 2008, s.46). O postavě prezidenta bude pojednávat samostatná kapitola mé práce. Zde bych pouze chtěla předeslat, že francouzská ústava mu dává velké pravomoci a jeho rozhodnutí mají větší váhu, než je běžné v klasické parlamentní demokracii.

3.1.3.1 Výkonná moc

Předsedu vlády jmenuje prezident. Od vzniku páté republiky se jich v úřadě vystřídalo devatenáct, přičemž někteří zastupovali mandát vícekrát, a proto není nic zvláštního, že napočítáme třicet tři vlád (MASSOT, 2008, s.68). Většina kandidátů má za sebou kariéru ve vyšších složkách francouzské správy a značná část jich prošla státní školou ENA.²² Předseda vlády řídí vládu a vede parlamentní většinu. Je nejbližším spolupracovníkem prezidenta, jejich vztah a postavení je někdy vymezován jako *dyarchie* – tzn. „*existují dva vedoucí činitelé, kteří vykonávají trvale a současně rovnou pravomoc*“ (PEROTTINO, 2005, s.119).

V souvislosti se vztahem vlády k prezidentovi a k parlamentu hovoříme o tzv. dvojí odpovědnosti (*double responsabilité*). Ta je výrazná hlavně v období prezidentské většiny²³, zatímco v době kohabitace je premiér odpovědný jen parlamentu (i když prezident má na vládu stále určitý vliv). Parlament může vyslovit vládě nedůvěru, která musí být schválena prostou většinou všech poslanců (tzn. 289 poslanců). K takovému hlasování došlo v průběhu páté republiky již 42krát, ale pouze jednou uspělo – v případě vlády G.Pompidoua v roce 1962.²⁴ (PEROTTINO, 2005, s.156)

²² *École nationale d'administration* – Národní škola správní založena v roce 1945, která vzdělává vyšší úředníky státní správy a podléhá předsedovi vlády.

²³ Což můžeme doložit výrokem prezidenta Sarkozyho : „*Vláda má nyní jediný úkol : realizovat prezidentský program*“ („*Gouvernement n'a désormais qu'un seul devoir : celui de mettre en œuvre le programme présidentiel*“ JAN, 2008, s.67).

²⁴ G.Pompidou byl nucen podat demisi, ale generál de Gaulle jej potvrdil ve funkci a využil svého práva na rozpuštění Národního shromáždění.

Mezi pravomoci předsedy vlády patří např. možnost navrhnout prezidentovi odvolání ministra z vlády, regulace činnosti vlády (kontroluje a případně i vetuje návrhy zákonů a nařízení vlády), jmenování úředníků, předsednictví mezirezortních výborů, řízení činnosti Úřadu předsednictva vlády (*Secrétariat général du gouvernement*); a odpovídá také za politiku obrany státu.²⁵ K odvolání nebo rezignaci předsedy vlády často dochází při odchodu prezidenta z funkce. Může však pochopitelně odejít i z vlastní vůle – z osobních důvodů odešel např. v roce 1976 J.Chirac. Svůj odchod zdůvodnil tím, že nemá dostatečnou autoritu, aby vedl politiku (PEROTTINO, 2005, s.113). V některých případech prezident „inspiruje“ předsedu vlády k odchodu, oficiálně ho totiž odvolat nemůže. Prezident Mitterrand prohlásil, že „*v páté republice je dohoda mezi prezidentem a předsedou vlády, že ve chvíli, kdy je to nutné, premiér se vzdává.*“²⁶ Někdy dokonce premiér při svém nástupu do funkce odevzdává prezidentovi nedatovanou demisi, čímž mu vlastně dává do rukou svůj mandát. (MASSOT, 2008, s.92)

Předseda vlády, stejně jako ostatní ministři, je povinen do čtrnácti dnů po svém jmenování předložit prohlášení o své finanční situaci a totéž dva měsíce po svém odchodu z funkce.

Vláda se může scházet v několika formách – jako kabinetní rada, meziresortní výbor, specifikovaný výbor či ministerská rada (*Conseil des ministres*). Poslední typ je uskupení, které vyjadřuje jednotu výkonné moci a podle Massota se jedná o nejoriginálnější a nejvíce monarchistickou francouzskou instituci.²⁷ Schází se jednou týdně (zpravidla ve středu). Předsedá jí prezident (ve výjimečných případech ho může zastupovat předseda vlády²⁸), účastní se předseda vlády a kromě něj ministři a státní tajemníci podle pořadu dne, který sice navrhuje předseda, ale konečné rozhodnutí je v rukou prezidenta, jenž vyhlašuje program jednání již v pondělí večer (MASSOT, 2008, s.191). Projednávají se na ní nejdůležitější otázky a její rozhodnutí jsou závazná pro všechny ministry (pokud některý nesouhlasí a dá

²⁵ Nejvyšším velitelem armády je však prezident republiky, který také předsedá Radě obrany (*Conseil de défense*).

²⁶ „*Il est entendu entre un Président de la République et un Premier ministre sous la Ve République que le Premier ministre doit s'écarter le jour où c'est nécessaire*“ (MASSOT,2008, s.92).

²⁷ „*L'institution française la plus originale et la plus clairement monarchique*“ (MASSOT, 2008, s.33).

²⁸ Za V.republiky došlo k zastupování jen čtyřikrát – v době hospitalizace generála de Gaulla v roce 1964, Mitterranda v letech 1992 a 1995 a Chiraca v září 2005 (Massot, 2008, s.101).

to najevo, pak má jedinou možnost – podat demisi). Od května 2008 prezident Sarkozy zavedl novou praxi – sedm členů, kteří jsou považováni za jeho politicky nejbližší spolupracovníky, se u něho schází každý týden a připravují směr, jímž se bude ubírat další vývoj politiky ve státě. Nezůstalo ovšem bez povšimnutí, že mezi nimi není předseda vlády, což lze považovat za snahu zmenšit jeho vliv v nejdůležitějších otázkách týkajících se chodu státu (MASSOT, 2008, s.191). V ústavě nalezneme pravomoci vlády (a zejména ministerské rady), jako např.: navrhnout prezidentovi republiky vyhlášení referenda, jednat o jmenování některých vyšších úředníků, vyhlásit stav obležení, jednat o návrzích zákonů po vyjádření Státní rady atd.

3.1.3.2 Zákonodárna moc

Moc zákonodárna je ve Francii představována parlamentem, který je dvoukomorový. Tvoří jej dolní komora - Národní shromáždění (*Assemblée nationale*) a horní komora - Senát (*Sénat*).

Národní shromáždění má 577 poslanců s minimálním věkem 23 let. Celkový počet poslanců se několikrát změnil: v období 1958 až 1967 to bylo 482 poslanců, v období 1967 až 1973 pak 487 poslanců, v období 1973 – 1978 celkem 490 poslanců a v období 1978 až 1986 to bylo 491 poslanců (PEROTTINO, 2005, s.133). Zákonodárci jsou voleni na pět let v rámci dvoukolového většinového volebního systému. Všechny parlamentní volby (kromě těch v roce 1986) jsou založeny na systému majoritně-pluralitním, který umožňuje i menším stranám dostat se do parlamentu. V prvním kole vítězí kandidát s absolutní většinou, pokud nikdo takový není, následuje další týden druhé kolo. Do něj postupují kandidáti, kteří získali více než 12,5 % hlasů, což platí od roku 1976, předtím to bylo 10% a v letech 1962 – 67 dokonce jen 5%. K vítězství ve druhém kole stačí již jen relativní většina odevzdaných hlasů. Celkový počet odevzdaných hlasů má činit

více než 25% zapsaných voličů ve volebním obvodu. (DIAMANTOPOULOS, 2004, s.141)

Na rozdíl od poslanců jsou senátoři voleni nepřímo a převážně v departementech. 95% voličů tvoří představitelé obcí (starostové, zastupitelé) a 5% představitelé departementů, regionů a poslanci (COMPAGNON, 1993, s.73). Asi v polovině departementů probíhá volba na základě proporčního systému a v ostatních pomocí většinového. Díky těmto smíšeným systémům je někdy francouzský volební systém označován jako proporční s majoritními sklony - *proportionnelle à tendance majoritaire* (DIAMANTOPOULOS, 2004, s.154).

V čele Senátu stojí předseda volený na tři roky. Jeho funkce je označována jako „*třetí nejdůležitější funkce za páté republiky*“ (PEROTTINO, 2005, s.141). V případě, že prezidentovi je definitivně zabráněno ve výkonu funkce, předseda Senátu nastupuje dočasně na jeho místo.²⁹

Do roku 2003 bylo v Senátu 321 senátorů ve věku minimálně 35 let s devítiletým funkčním obdobím, kteří byli voleni po třetinách. Ale zákon o správním řádu ze 30.července 2003 přinesl řadu změn. Věková hranice byla snížena na 30 let, délka mandátu se zkrátila na šest let a Senát se obnovuje po polovinách každé tři roky. Změnil se také počet senátorů. Nejdříve jich bylo 331, volby v roce 2008 zvýšily stav na 341 a v roce 2011 se jejich počet ustálil na 346. Z toho je 326 senátorů voleno v metropolitní Francii, zbytek v zámořských departementech. (PEROTTINO, 2005, s.135)

Ve Francii je kladen důraz na nezávislost poslanců a senátorů, proto se uplatňují tři základní principy: neslučitelnost mandátů, poslanecká imunita a ustanovení, jimiž se upravují poslanecké náhrady a přídavky. Neslučitelnost mandátů znamená, že zvolený nemůže zůstat v zaměstnání. Pro úředníky existuje tzv. odloučenost (*détachement*), která jim umožňuje vrátit se do státní nebo místní správy po uplynutí mandátu. Nelze také slučovat mandát se soukromými funkcemi (ani zprostředkovaně – např. s funkcí, kterou zastává manželka), aby nedošlo ke střetu

²⁹ K této situaci došlo za V.republiky zatím jen dvakrát – v roce 1969 při odstoupení Ch. de Gaulla a v roce 1974 z důvodu úmrtí G. Pompidoua – a do čela státu vždy se dostal Alain Poher (MASSOT, 2008, s.101)

zájmů. Je též nepřipustné kumulovat mandát poslance a senátora. Parlamentní mandát není slučitelný ani s ministerskou funkcí a musí se tudíž řešit otázka nástupnictví. Ještě před volbami si kandidát najde náhradníka, který s ním půjde do voleb. Pokud později předá mandát náhradníkovi, nemůže ho již získat zpět.

Poslanecká odměna byla poprvé zavedena v září 1789 a pak znovu za druhé republiky (PEROTTINO, 2005, s.140). Je nezbytná k tomu, aby byla zajištěna nezávislost poslance nebo senátora. Problém ovšem nastává, dochází-li k tzv. „tendenci žít z politiky, nikoli pro politiku“, což je v současnosti často kritizovaným jevem nejen ve Francii.

3.2 Česká republika

Česká republika je z hlediska rozlohy (78 865 km²) i počtu obyvatel (10,2mil) menším státem než Francie a její samostatná historie je podstatně kratší než francouzská, není to však země o nic méně zajímavá. Vznikla v roce 1993 a od roku 2004 je součástí Evropské unie, které předsedala v prvním pololetí roku 2009. Je také členem dalších mezinárodních organizací jako jsou např. Rada Evropy, Evropská banka pro obnovu a rozvoj, Severoatlantická aliance, Světová zdravotnická organizace, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj aj.

3.2.1 Administrativní rozdělení

Nejmenší jednotkou místní samosprávy v České republice je stejně jako ve Francii obec.³⁰ Jedná se o samosprávný celek, jehož hlavní orgánem je zastupitelstvo volené přímo občany. Zastupitelstvo si volí do svého čela starostu (ve statutárních městech³¹ primátora). Pokud má zastupitelstvo více než patnáct členů (minimální počet je pět, maximální sedmdesát členů), tak volí výkonný orgán (Radu obce). Obec vykonává jednak samostatnou působnost, jednak působnost přenesenou (tzn. jako vykonavatel státní správy).

Kraje - regionální orgány samosprávy neboli vyšší územní samosprávné celky byly zřízeny v roce 1997 ústavním zákonem (347/1997 Sb.), ale fungovat začaly až v roce 2000 (VODIČKA, 2007, s.165). Krajů je celkem čtrnáct.³² V jejich čele stojí hejtman spolu se zastupitelstvem voleným občany. Výkonným orgánem je Rada kraje. Při svém vzniku kraje převzaly část státní správy vykonávané dosud centrálně

³⁰ V ČR jich najdeme přibližně 6300 zatímco ve Francii téměř šestkrát více – přes 36 000.

³¹ Jedná se o Kladno, České Budějovice, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Pardubice, Jihlava, Brno, Zlín, Olomouc, Ostrava, Opava, Havířov, Most

³² Kraje : Hlavní město Praha, Jihočeský, Jihomoravský, Karlovarský, Královehradecký, Liberecký, Moravskoslezský, Olomoucký, Pardubický, Plzeňský, Středočeský, Ústecký, Vysočina, Zlínský

z Prahy a dnes disponují významnými kompetencemi zejména v oblasti dopravy, zdravotnictví, školství, územního plánování a památkové péče. Jak jsem již uvedla výše, také ve Francii dochází v posledních letech k decentralizaci - k přenášení působnosti ze státu na územní celky a stejný proces probíhá i v jiných zemích, obecně totiž platí, že posilování samosprávy stabilizuje demokracii.

3.2.2 Vznik a změny republikánství na území českého státu

V době, kdy se na území Francie formovala první republika, byl český národ součástí habsburské monarchie. Změnu přinesla první světová válka. Po jejím ukončení byla 28.října 1918 vyhlášena samostatná Československá republika, jejímž prvním prezidentem se stal Tomáš Garrigue Masaryk. Jeho autorita „prezidenta-osvoboditele“ a inspirace francouzskými ústavami vedly k tomu, že prezident Československé republiky byl v rámci dělby moci vybaven poměrně rozsáhlými kompetencemi. Prezident nebyl pouhou reprezentativní figurkou, symbolizující jednotu a nedotknutelnost státu, nýbrž aktivním praktickým politikem. Byl volen na sedm let stejně jako francouzský prezident do roku 2002.³³ Za určitých okolností měl prezident právo rozpustit obě komory Národního shromáždění (VODIČKA, 2007, s.35). První republika je považována za pozitivní příklad demokratického státu. Neměla však dostatečný prostor k realizaci všech výzev.

Následné období od 30.zář 1938 do 15.března 1939 je označováno jako druhá republika. Poté byl za německé okupace vytvořen Protektorát Čechy a Morava. Po válce se postupně do čela dostala komunistická strana, která utvrdila svou monopolní pozici v únoru 1948 a Československo se stalo na dalších čtyřicet jedna let socialistickým státem.

³³ V roce 2002 proběhly ve Francii první prezidentské volby se zkráceným mandátem na pět let.

Ke změně došlo v roce 1989, kdy v důsledku tzv. Sametové revoluce byl znovu obnoven demokratický režim. Postupně však narůstaly neshody mezi částí české a slovenské politické reprezentace, a proto k 1.lednu 1993 došlo k rozdělení České a Slovenské Federativní republiky³⁴ a vytvoření dvou samostatných států – České republiky a Slovenské republiky. Ústava České republiky byla schválena dne 16.prosince 1992 a nabyla účinnosti dne 1.ledna 1993 (VODIČKA, 2007, s.141).

3.2.3 Rozdělení moci v České republice

Dělba moci zakotvená v Ústavě České republiky vychází (stejně jako v případě francouzské ústavy) z Montesquieuovy teorie dělby moci na : zákonodárnou (Poslanecká sněmovna a Senát), výkonnou (prezident, vláda a státní zastupitelství) a soudní (Ústavní soud, Nejvyšší správní soud, obecné soudy). Zatímco francouzský režim, jak jsem již dříve uvedla, je označován jako poloprezidentský, ten český má přízvisko parlamentní (podrobnější charakteristika - viz výše). Role českého parlamentu je tedy výraznější než ve Francii a vláda úzce spolupracuje s parlamentní většinou.³⁵

Úřadu prezidenta bude věnována samostatná část práce. Na tomto místě bych jen chtěla poznamenat, že podle Vodičky má prezident České republiky (v porovnání s jinými parlamentními systémy) „*poměrně rozsáhlé rozhodovací kompetence*“, nicméně je ve srovnání s francouzskou či „*s dřívějšími československými ústavními úpravami podstatně omezen ve svých pravomocích ovlivňovat složení vlády a její činnost*“ (VODIČKA, 2007, s.161). Prezident je součástí výkonné moci, ale zároveň je „*orgánem sui generis, jenž je zprostředkovatelem mezi mocemi a aktivněji vystupuje v krizových situacích*“ (NOVÁK, 2008, s.237).

³⁴ Federativní zřízení bylo v platnosti od roku 1968. Před rokem 1989 byl oficiální název státu Československá socialistická republika.

³⁵ „...politická moc patří parlamentu a vládě“ (ŠIMÍČEK, 2008, s.26)

3.2.3.1 Výkonná moc

Ústava definuje vládu jako vrcholný orgán výkonné moci. Je tvořena ministry, které navrhuje ministerský předseda a jmenuje prezident. Hlavní směr vládní politiky určuje premiér, nesmí však přímo zasahovat do činnosti ministerstev. Kabinet rozhoduje ve sboru a k přijetí usnesení vlády je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech jeho členů. Zde vidíme další podstatný rozdíl oproti francouzské politické praxi. Jedná se o tzv. ministerskou radu (viz výše), která se schází jednou týdně, předsedá jí prezident a účastní se pouze ministři podle probíraných témat (určuje je prezident). Její rozhodnutí jsou závazná pro všechny členy vlády.

Vláda České republiky (stejně jako francouzská) je závislá na většině v Poslanecké sněmovně, která jí vyslovuje důvěru (nelze vyslovit nedůvěru jednotlivým členům ale jen vládě jako celku).³⁶ Poté co je vláda jmenována, musí do třiceti dnů požádat Poslaneckou sněmovnu o vyslovení důvěry. Pokud ta ji nevysloví, je povinností prezidenta republiky jmenovat novou vládu, která bude opět žádat o důvěru. Neuspěje-li ani druhý pokus, je prezident povinen jmenovat premiérem osobu, kterou mu navrhne předseda Poslanecké sněmovny. K úkolům vlády patří např. podání návrhu zákona o státním rozpočtu, účast na sjednávání a schvalování mezinárodních smluv, organizace vnější bezpečnosti a obrany státu, vydávání vládních nařízení atd. (VODIČKA, 2007, s.272)

3.2.3.2 Zákonodárná moc

Zákonodárnou moc v České republice představuje dvoukomorový Parlament složený z Poslanecké sněmovny a Senátu. Jeho nejdůležitějším úkolem je schvalování ústavních a jiných zákonů.

³⁶ Od vzniku ČR došlo zatím pouze jednou k pádu vlády kvůli vyslovení nedůvěry. Bylo to v březnu 2009 během českého předsednictví v Evropské unii a jednalo se o kabinet Mírka Topolánka.

Senát byl poprvé zvolen v roce 1996, má 81 senátorů ve věku minimálně 40let, z nichž je každé dva roky volena jedna třetina (srov. Francie od roku 2003 – šestiletý mandát, minimální věk 30let a Senát se obnovuje po polovinách, tzn. každé tři roky). Poslanecká sněmovna má 200 poslanců. Poslanecký mandát trvá čtyři roky a český prezident, který je volen Parlamentem, vykonává pětileté volební období. Vzhledem k typu režimu tato skutečnost nepůsobí obtíže, jako tomu bylo ve Francii³⁷ před změnou délky prezidentského mandátu (zkrácení ze sedmi na pět let tedy stejná délka jako poslanecký mandát).

Členství v obou komorách zároveň je nepřípustné. Ústava také stanoví neslučitelnost mandátu poslance nebo senátora s výkonem úřadu prezidenta republiky, funkce soudce nebo dalších funkcí, které stanoví zákon. Současné členství v Parlamentu a ve vládě však možné je a bývá takřka pravidlem³⁸ (VODIČKA, 2007, s.254). Zde vidíme podstatný rozdíl ve srovnání s Francií, kde je kladen velký důraz na nezávislost poslanců a senátorů a z toho důvodu se uplatňuje princip neslučitelnosti mandátů. Pokud se tedy poslanec stane ministrem, musí na svou funkci v Parlamentu ihned rezignovat.

V čele obou komor stojí předsedové, kteří řídí zasedání podle předem stanoveného pořadí. Při volbě prezidenta dochází ke společnému zasedání obou komor a řídí jej předseda Poslanecké sněmovny. Souhlas obou komor je také nutný např. při schvalování ústavních zákonů či vyslání ozbrojených sil mimo území republiky. V některých případech rozhoduje Senát samostatně – souhlas se jmenováním ústavních soudců, ústavní žaloba na prezidenta republiky pro velezradu.³⁹ (VODIČKA, 2007, s.260)

³⁷ viz kohabitace

³⁸ Členové vlády nesmějí vykonávat vyšší parlamentní funkce (čl. 32 Ústavy)

³⁹ Ve Francii je nutné hlasování obou komor Parlamentu v případě obvinění prezidenta z velezrady. Jedná se o hlasování veřejné – tzn. že budou zveřejněna jména hlasujících a jejich volba. Pokud se většina vysloví „pro“, bude záležitost řešena Vyšším dvorem (*la Haute Cour*). (ACQUAVIVA, 2004, s.133)

4 DVA PREZIDENTI

Jak již bylo několikrát řečeno, v čele Francie i České republiky stojí prezident, jehož pozice i pravomoci jsou dány ústavou a ovlivněny historickým vývojem dané země. Český systém označovaný jako parlamentní dává prezidentovi užší okruh pravomocí a možností ovlivňovat politické dění ve státě, i když (jak uvidíme dále) jeho pozice není zanedbatelná. Někteří autoři se při klasifikaci francouzského režimu přiklánějí k termínu *poloprezidentský*⁴⁰, podle jiných není pozice prezidenta ve Francii natolik silná a mluví raději o parlamentním nebo parlamentním prezidentském režimu⁴¹ (PEROTTINO, 2005, s.304). Nicméně tamní prezident zejména díky přímé volbě disponuje významnými pravomocemi a jeho postavení ještě posiluje změna volebního kalendáře, který dává přednost volbě hlavy státu před volbami do parlamentu⁴² a „*dokončuje ochranu prezidentské funkce*“ (JAN, 2008, s.67).

Kritici francouzského politického uspořádání mnohdy poukazují na reminiscence bývalého režimu (*Ancien Régime*)⁴³ v gestech, funkcích a pravomocích prezidenta republiky (CORNETTE in *L'HISTOIRE*, 2001, s.45). Jako příklad uvádějí právo udělit milost, moc nad mezinárodními vztahy i nad válkou a mírem (viz níže – jaderné zbraně), sídlo v paláci (Elysejském) s přesně stanovenou etiketou nebo prezidentovy „cesty mezi lid“.⁴⁴ Česká republika – resp. Československá republika - se při svém vzniku striktně vymezovala proti habsburské monarchii a chtěla navázat na dávnou tradici českého státu, který však byl vždy zřízením monarchistického. Její

⁴⁰ tzn. „*přímo zvolený prezident, vybavený silnými pravomocemi, předseda a vláda odpovídající za svou činnost poslanecké sněmovně*“ (PEROTTINO, 2005, s.79)

⁴¹ *Régime parlementaire présidentiel*

⁴² Změna byla přijata Národním shromážděním (308 hlasů pro, 251 proti) v dubnu 2001 a má zabránit, aby se opakovala období kohabitace. To i v případě demise či úmrtí prezidenta, kdy jeho nástupce má možnost rozpustit Národní shromáždění a vyhlásit nové legislativní volby – pořadí ve volebním kalendáři, tak bude zachováno (BRÉCHON, 2008, s.17).

⁴³ Mají na mysli monarchistický režim.

⁴⁴ Ty byly a jsou velmi oblíbené u všech prezidentů – např. Chirac jich jen v roce 1999 podnikl dvacet (CORNETTE in *L'HISTOIRE*, 2001, s.45). Nicméně zcela ho zastínil N.Sarkozy – za dva a půl roku vlády jich absolvoval 300 (Le Monde [online]. 2009 [cit. 2010 – 01 – 16]. Dostupné na [www : <http://www.lemonde.fr/opinions/article/2010/01/15/le-chef-de-l-etat-est-fidele-a-ses-valeurs-a-son-mandat-et-a-son-devoir-par-claude-gueant_1292183_3232_1.html>](http://www.lemonde.fr/opinions/article/2010/01/15/le-chef-de-l-etat-est-fidele-a-ses-valeurs-a-son-mandat-et-a-son-devoir-par-claude-gueant_1292183_3232_1.html)).

prezident také sídlí na hradě – Pražském, kde vládne přesný protokol. Zde i uděluje milosti. K setkání prezidenta s „obyčejnými lidmi“ dochází, ale nejsou tak častá, jeho hlavním úkolem je reprezentace státu jako celku.

V Ústavě České republiky nalezneme jen stručnou větu, která definuje prezidenta republiky jako „*hlavu státu*“ (čl.54). Podle V.Šimíčka je prezident „*nejvyšším voleným funkcionářem státu*“ (ŠIMÍČEK, 2008, s.143). Francouzská ústava charakterizuje prezidenta již v čl.5 a navíc podstatně obsírněji – „*Prezident republiky bdí nad zachováním Ústavy. Zajišťuje svým rozhodováním řádný chod orgánů veřejné moci, jakož i kontinuitu státu. Je ručitelem státní nezávislosti, územní celistvosti a zachování dohod.*“⁴⁵ To, jak je pohlíženo ve Francii na hlavu státu, lze ukázat na příkladech výroků některých francouzských prezidentů : „*Nedělitelná státní moc je celá svěřena prezidentovi lidem, který ho zvolil*“⁴⁶ (generál de Gaulle, 31.ledna 1964); „*Je na mně rozhodnout, o čem se hodí rozhodovat*“⁴⁷ (F.Mitterrand, 1983); „*Budu prezidentem, který vládne[...] Co jsem řekl, to udělám [...] Věřte mi, udělám to*“⁴⁸ (N.Sarkozy, 29.května 2007).

V následující části práce budou porovnávány pozice obou prezidentů za pomoci jednotlivých ukazatelů (volba prezidenta a volební kampaň, nástup do funkce, délka mandátu, odchod z funkce, pravomoci – samostatné i kontrasignované, trestní odpovědnost prezidenta, prezident a zahraniční politika). Důraz bude kladen především na přehlednost a komplexnost informací, které umožní získat náhled na postavení prezidenta ve Francii a v České republice.

⁴⁵ „*Le Président de la République veille au respect de la Constitution. Il assure, par son arbitrage, le fonctionnement régulier des pouvoirs publics ainsi que la continuité de l'État. Il est le garant de l'indépendance nationale, de l'intégrité du territoire et du respect des traités.*“

⁴⁶ „*L'autorité indivisible de l'État est confiée tout entière au Président par le peuple qui l'a élu*“ (JAN, 2008, s.65)

⁴⁷ „*C'est à moi de décider ce qu'il convient de décider*“ (JAN, 2008, s.65)

⁴⁸ „*Je serai un Président qui gouverne*“ „*Ce que j'ai dit, je le ferai*“ „*Croyez-moi, je le ferai*“ (JAN, 2008, s.65)

4.1 Volba prezidenta

Volbu hlavy státu lze považovat za jeden z klíčových faktorů k odlišení francouzského a českého prezidenta. Ten český je volen Parlamentem. Několikrát se již objevily neúspěšné snahy o zavedení přímé volby – po parlamentních volbách v roce 1998 a na podzim 2002 před skončením posledního funkčního období prezidenta V.Havla; byl proveden i průzkum veřejného mínění, který ukázal, že 85% občanů by si přálo přímou volbu (VODIČKA, 2007, s.270). Do debaty o volbě hlavy státu se zapojila řada osobností – například mezi zastánce přímé volby patří J.Pehe, ta podle něj „dá úřadu prezidenta nový, vyšší druh legitimacy“. Odpůrci (ti nakonec převážili) argumentovali, že „pokud by nebyla přímá volba spojena s navýšením jeho kompetencí, a tím přechodem k jiné formě demokracie než parlamentní, tak postrádá smysl [...] a navíc je finančně náročná“ (J.Maršák), „že volba prostřednictvím parlamentu zaručuje, že bude zvolen někdo, kdo již má nějakou politickou minulost a je veřejně znám“ (J.Jandl), že přímá volba „nezajišťuje a priori nestrannost a nezávislost prezidenta [...], zvýšení počtu a frekvence voleb by vedlo k „únavě voličů“ a poklesu účasti v jiných typech voleb“ (V.Šimíček), a nebo „že vede k populismu a nárůstu politických emocí, přinejmenším při volební kampani“ (M.Kubát) (NOVÁK, 2008, s.270-279).

Francouzští občané si hlavu státu vybírají sami, díky čemuž má větší legitimitu – je odpovědná všem voličům. Přímá volba prezidenta byla zavedena roku 1962, kdy de Gaulle porušil čl.89 Ústavy (nenechal vyjádřit Parlament) a vyhlásil referendum o změně Ústavy.⁴⁹ Bréchon mluví v souvislosti se zavedením přímé volby dokonce o „*znárodnění politického života*“⁵⁰, kdy regionální zájmy musí ustoupit zájmům národním. Dále se podle něj jedná o „*mnohem více zosobněnou volbu než jsou všechny ostatní*“,⁵¹ v níž voliči mohou lépe a hlavně konkrétněji vyjádřit své preference. (BRÉCHON, 2008, s.15)

⁴⁹ Referendum proběhlo 28.října a 62,2% voličů v něm vyjádřilo svůj souhlas se změnou volby hlavy státu (BRÉCHON, 2008, s.11).

⁵⁰ „*une nationalisation de la vie politique*“

⁵¹ „*Cette élection est aussi beaucoup plus personnalisée que toutes les autres*“

K volbě dochází, uvolní-li se místo prezidenta z důvodu jeho úmrtí, demise nebo ztráty úřadu (ve Francii : zabránil-li mu Ústavní rada ve výkonu funkce - podrobnosti viz níže), či pokud končí funkční období současné hlavě státu, což je nejčastější případ. Doba konání volby je v obou zemích dána ústavou. V České republice se volba koná v „*posledních třiceti dnech volebního období úřadujícího prezidenta republiky. Uvolní-li se úřad prezidenta republiky, koná se volba do třiceti dnů.*“ (čl. 56 Ústavy ČR). Ve francouzské ústavě najdeme určení doby konání volby v článku 7 a podle něho je nový prezident vybírán v rozmezí „*nejméně dvaceti a nejvíce třiceti dnů před koncem mandátu úřadujícího prezidenta republiky.*“ Je však nutno dodat, že kromě první volby v roce 1965, nebylo toto rozmezí nikdy dodrženo, což je nejčastěji vysvětlováno nutností delšího časového období k vyřízení všech administrativních formalit (MASSOT, 2008, s.70).

Český prezidentský kandidát musí být *volitelný do Senátu* (čl.57 odst.1 Ústavy) tzn., že je občanem České republiky⁵² a je mu nejméně 40let⁵³, je způsobilý k právním úkonům, není ineligibilní pro tento úřad z důvodu odsouzení pro velezradu, nemusí však mít čistý trestní rejstřík. „*Je historickou zvláštností, že všichni prezidenti od roku 1918 se s výjimkou posledního prezidenta (V.Klause) dostali za různých okolností do střetu s trestním právem a byli odsouzeni k trestu vězení (kromě L.Svobody, který byl propuštěn z vazby na údajný zásah J.Stalina)*“ (ŠIMÍČEK, 2008, s.73). Na prezidenta se též nevztahuje lustrační zákon (ŠIMÍČEK, 2008, s.74).

Ve Francii je stejně jako v České republice povinné státní občanství, ale kandidát může být téměř o generaci mladší – minimální věk je 23 let, musí být zapsán na voličských seznamech, a tím dát najevo zájem o politiku a dění ve veřejném životě, musí mít splněny povinnosti služby národu (vykonanou vojenskou službu – ta sice od roku 1997 není povinná, ale kandidát musí být „připraven k obraně vlasti“) (MASSOT, 2008, s.71). Od roku 1988 musí každý kandidát předložit čestné přiznání o stavu svého majetku. Zveřejněno bude pouze přiznání vítěze voleb a ten

⁵²Pro srovnání - člen vlády nemusí mít státní občanství.

⁵³ Ústavy z roku 1920 a 1948 stanovily minimální věk pro volbu prezidentem 35 let (prosazeno T.G.Masarykem, který se obával, že nebude moci ze zdravotních důvodů kandidovat, a přál si jako svého nástupce tehdy 35-letého E.Beneše) (NOLČ, 2004, s.84)

bude povinen na konci svého mandátu publikovat nové, které má prokázat, že se během své funkce nepřiměřeně neobohatil (ACQUAVIVA, 2004, s.126).

Ani v jednom případě nelze kandidovat více než dvakrát za sebou.⁵⁴ Nicméně zatímco žádný francouzský prezident V.republiky nekandidoval po třetí, českých prezidentů zastávající úřad vícekrát bylo několik – T.G.Masaryk (čtyřikrát), E.Beneš (tříkrát) a V.Havel (čtyřikrát). V prvním případě byla v Ústavě výslovně zakotvena možnost neomezeného počtu znovuzvolení prezidenta – osvoboditele, Benešova druhá volba byla pouze tzv. potvrzovací (28.října 1945) a Havel byl dvakrát zvolen československým prezidentem a poté dvakrát do čela nově vytvořené České republiky⁵⁵ (NOLČ, 2004, s.84). Českému zájemci o prezidentský úřad stačí, aby ho navrhlo pouze deset poslanců nebo senátorů (teoreticky tedy může být až 28 kandidátů). Francouzský kandidát⁵⁶ musí získat podporu nejméně pěti set osobností z politického života alespoň z třiceti departementů a zámořských území, přičemž z jednoho departementu jich nesmí být více než deset procent. Tento seznam je oficiálně zveřejňován. (PEROTTINO, 2005, s.83)

S typem volby souvisí i volební kampaň neboli způsob propagandy, která předchází volbě a během níž kandidáti představují své myšlenky a činy, které hodlají vykonat. Český kandidát musí na svou stranu získat co nejvíce zákonodárců z celkového počtu 281, v zemi galského kohouta je však třeba přesvědčit několik milionů voličů. Právě na masovost volby a na nebezpečí manipulace ze strany silné osobnosti poukazují kritici přímé volby, podle nichž je vhodnější, aby hlavu státu vybírala skupina kompetentních lidí (politiků). Odvolávají se na J.Grévyho, který v roce 1848 varoval před přímou volbou, nebyl však vyslyšen a důsledky jsou známy (viz výše). Podle něho „*obrovská moc svěřená v lidovém hlasování jedinému králi nebo prezidentovi – není důležité, jak ho nazveme – je mocí monarchickou*“ (GEUTTIER, 1995, s.13).⁵⁷ Většina Francouzů je ale opačného názoru, jsou přesvědčeni, že výběr prezidenta je záležitostí všech a ne pouze politických špiček. Takový byl i názor

⁵⁴ Ve Francii se jedná o ústavní změnu z roku 2008.

⁵⁵ „*Ústavnost voleb V.Havla byla zpochybněna advokátem JUDr. K.Kubičkem, který upozornil [...] že Havel byl již dvakrát zvolen v letech 1989 a 1990 a že vzhledem k zákonu o kontinuitě československého a českého právního řádu tudíž dvě období umožněná zákonem vyčerpal. Tato námitka nebyla akceptována*“ (NOLČ, 2004, s.84).

⁵⁶ Zatím největší počet kandidátů – 16 - byl v roce 2002 (BRÉCHON, 2008, s.12).

⁵⁷ Řada autorů také proto označuje Francii jako *republikánskou monarchii (monarchie républicaine)*.

prvního prezidenta V. republiky, Charlese de Gaulla, který byl v první (ještě nepřímé) volbě zvolen ziskem 62 394 hlasů z asi 80tisíc. To mu ale nepřipadalo dostatečné, a proto prosadil volbu přímou (viz výše), s níž, jak se domníval, posílí legitimitu prezidenta a zároveň také omezí vliv zákonodárné moci a politických stran. Podruhé ho tedy zvolili občané - podporu mu vyjádřilo asi třináct milionů voličů. (BRÉCHON, 2008, s.67). O vítězi však muselo rozhodnout až druhé kolo a zdá se, že velký podíl na tom má fakt, že de Gaulle se odmítal výrazněji zapojit do volební kampaně. Známy je jeho výrok : „*Bud' mě chcete, že jsem to já, nebo odcházím.*“ (BRÉCHON, 2008, s.24).

Právě prezidentské volby roku 1965 byly ve znamení nových forem volební kampaně. Byla to zejména televize, která začala hrát významnou roli v tom, jak veřejnost vnímala konkrétního kandidáta. Postupně byla stanovena přesná pravidla pro volební kampaň. Např. začátek je oficiálně druhé pondělí před prvním kolem a končí v předvečer voleb (v 0.00hod.), toto pravidlo je však často porušováno. Dále ze zákona mají všichni kandidáti právo na stejný prostor na reklamních plochách, v rozhlase i v televizi (přesná doba se rozpočítá až po uzavření seznamu kandidátů, aby byla zajištěna rovnost mezi všemi⁵⁸). Praxe však ukázala, že nejsilnější kandidáti získávají výhodnější vysílací časy. Jedno z pravidel se týká zveřejňování volebních preferencí, které je zakázáno v předvečer každého kola voleb.

Jsou také kontrolovány výdaje na kampaň⁵⁹, což je úkolem speciální komise, která dohlíží na účty a politické financování - *Commission des comptes de campagne et des financements politiques*. (MASSOT, 2008, s.74). Kandidát může být financován svou stranou, ale žádná právnická osoba mu nesmí poskytnout finanční podporu, v případě fyzické osoby je stanovena maximální výše podpory na 4600 euro (ACQUAVIVA, 2004, s.127). Část nákladů stát zpětně proplácí – při zisku alespoň pěti procent odevzdaných hlasů uhradí polovinu a ostatním jednu dvacetinu, navíc ještě před začátkem kampaně každý uchazeč o prezidentské křeslo, který získal pět set podpisů a je tudíž zapsán na oficiálním seznamu kandidátů, obdrží zálohu

⁵⁸ Původně se jednalo o dvě hodiny v rádiu a dvě hodiny v televizi před každým kolem, ale s přibývajícím počtem kandidátů bylo nutné provést úpravu, podle které má každý nárok na stejnou dobu vysílání (BRECHON, 2008, s.74)

⁵⁹ Pro srovnání – v roce 2002 celkové výdaje J.Chiraka činily 18,03 milionů eur a O.Besancenot (kandidát za Revoluční komunistickou ligu) utratil 753 421 eur, „*což jsou asi nejlépe vynaložené peníze v těchto volbách v poměru výsledků a nákladů*“ (PEROTTINO, 2005, s.84)

153 000 euro (BRÉCHON, 2008, s.78). Na příkladech vidíme, jak se sumy peněz investované do předvolebních kampaní neustále zvyšují – na začátku 80.let mohl úspěšný kandidát získat od státu 250 000 F, na konci 80.let již byla stanovena maximální možná výše nákladů, která v roce 1995 představovala 90 milionů franků pro první a 30 milionů franků pro druhé kolo. O šest let později to bylo 13,7 milionů eur a 18,3 milionů eur a konečně v roce 2007 bylo povoleno použít maximálně 16,166 milionů eur v prvním kole a pro účastníky druhého kola to bylo 21,594 milionů eur. Kandidát nesmí vložit do své předvolební kampaně více než je povoleno, jinak by totiž ztratil nárok na státní příspěvek. (BRÉCHON, 2008, s.77)

Díky nepřímé volbě v České republice volební kampaň neprobíhá nijak bouřlivě. Malou změnu představovala poslední volba prezidenta, kdy J.Švejnar pojal svou kandidaturu trochu v „americkém stylu“, vytvořil si své webové stránky (www.svejnarprezidentem.cz) a vydal se na turné po českých a moravských městech. Jeho protikandidát V.Klaus se k podobným jednáním neuchýlil, ale jeho příznivci mu podporu vyjádřili na www.volimKlause.cz. Protože čeští kandidáti nemají rozsáhlé kampaně, nezveřejňují své případné náklady. V případě poslední volby se však politici dostali i k této otázce a směřovali ji na Švejnara, který podle svých slov si vše financoval z vlastních zdrojů.⁶⁰

Samotná volba je významným okamžikem pro obě země. V České republice jsou sice občané více vzdáleni a nemohou do volby přímo zasahovat, avšak, jak ukázaly poslední volby, není jim lhostejné, kdo bude vybrán, aby se stal nejvyšším reprezentantem státu. Volba prezidenta probíhá na společné schůzi obou komor Parlamentu ve Španělském sále Pražského hradu. Hlasování může být veřejné nebo tajné (způsob navrhuje předsedající), ve Volebním řádu jsou obě tyto možnosti. Prezidentem republiky je zvolen kandidát, který získal nadpoloviční většinu hlasů všech členů v obou sněmovnách (tzn. nejméně 101 poslaneckých a 41 senátorských hlasů). Pokud se tak nestane, koná se do čtrnácti dnů druhé kolo,⁶¹ kam postupuje kandidát s nejvyšším počtem hlasů od poslanců a kandidát s nejvyšším počtem senátorských hlasů (v případě rovnosti hlasů v jedné komoře pro více kandidátů, se

⁶⁰Prezidentské volby. *MF Dnes* [online] 2008, [cit. 2009 - 12 - 20]. Dostupné na [www : <http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?y=domaci/prezidentske_volby.htm>](http://www.zpravy.idnes.cz/domaci.asp?y=domaci/prezidentske_volby.htm)

⁶¹ Jak ukazuje praxe (poslední dvě volby prezidenta – 2003 a 2008), druhé (popř. třetí) kolo se může konat tentýž den jako první.

sečtou hlasy získané v obou komorách a postupuje ten s vyšším počtem hlasů). K vítězství je nutný zisk nadpoloviční většiny hlasů přítomných poslanců a nadpoloviční většiny hlasů přítomných senátorů. Není-li opět nikdo zvolen, uskuteční se do čtrnácti dnů třetí kolo, ve kterém se již hlasy nepočítají odděleně (tzn. stačí nadpoloviční většina přítomných – poslanců a senátorů). Jestliže nebyl prezident zvolen ani ve třetím kole, konají se nové volby. (čl. 58 Ústavy ČR)

Francouzské volby jsou více medializovány než ty české, kandidáti se snaží upoutat na sebe pozornost již dlouho před samotným hlasováním. V případě prvních prezidentů a zejména de Gaulla nehrály politické strany velkou roli při volbě hlavy státu (generál je považoval za nadbytečné a dalo by se říci škodlivé pro fungování státu). Postupně se však začínají prosazovat jako nezbytný prostředek k dobytí moci a dnešní kandidát se bez podpory silné strany neobejde – příkladem je výrok prezidenta Sarkozyho : „*Jeden z nejdůležitějších kroků směrem k Elysejskému paláci bylo ovládnutí UMP.*”⁶² (NOVÁK, 2008, s.146). Po svém nástupu do funkce se Sarkozy musel vzdát předsednictví strany, ale prosadil kolegiální vedení, čímž zabránil nastoupení silného konkurenta a zůstává tak ve skutečnosti lídrem většinové strany v Národním shromáždění. V jiných zemích se prezident po volbě může distancovat od své strany, ale francouzský prezident, i když silný, potřebuje, aby mu byla nakloněna většina v Parlamentu, kterému je odpovědná vláda.

Na regulérnost voleb dohlíží Ústavní rada (*Conseil constitutionnel*), která mimo jiné sestavuje seznam prezidentských kandidátů pro první kolo, prověřuje stížnosti vznášené v průběhu kampaně a vyhláší výsledky voleb. Vítěz voleb musí získat absolutní většinu hlasů. Teoreticky k tomu může dojít již v prvním kole, ale to se ještě nikdy nestalo. Dokonce ani v případě první přímé volby v roce 1965, kdy bylo velkým překvapením, že generál de Gaulle neztřížil hned v prvním kole. Získal pouze 44,6% hlasů, což je sice zatím nejlepší výsledek kandidáta v prvním kole, ale přesto musel absolvovat ještě kolo druhé společně s F.Mitterrandem.⁶³(BRÉCHON,

⁶² *Union pour un mouvement populaire* (Unie pro lidové hnutí) je pravicovou stranou, která se hlásí k odkazu de Gaulla a jeho RPF (*Rassemblement du peuple français* – Sdružení francouzského lidu). Vznikla v roce 2002. První název byl Unie pro prezidentskou většinu (*Union pour la majorité présidentielle*).

⁶³ F. Mitterrand byl kandidátem levice a autorem ostré kritiky vládnutí a způsobů de Gaulla, kterou vydal knižně v roce 1964 pod názvem *Permanentní převrat* (*Le coup d'État permanent*) (PEROTTINO, 2005, s.87). V roce 1965 mu bylo pouhých 49let, zatímco de Gaullovi již 75 (BRÉCHON, 2008, s.23).

2008, s.25). Do druhého kola postupují jen dva kandidáti, kteří získali nejvíce hlasů (bez zřetele k tomu, kolik procent hlasů obdrželi). Díky tomuto pravidlu prezident bude moci od zisku absolutní většiny odvozovat svou legitimitu, u níž je navíc velmi pravděpodobné (díky změně volebního kalendáře), že bude ještě posílána získáním většiny v Parlamentu.

V prvním kole si každý volič vybere kandidáta, který mu je nejbližší, zatímco „ve druhém je nabádán k tomu, aby vybral toho, kdo podle něj představuje tu nejméně špatnou možnost“ (BRÉCHON, 2008, s.12). Obecně voliči ve Francii přikládají volbám prezidenta velkou důležitost, jak ukazuje jejich hojná účast ve srovnání s jinými druhy voleb. V letech 1965-2007 byla průměrná neúčast v prezidentských volbách 19,6%, v parlamentních 27,5%, v obecních 27,5% a v evropských dokonce 48,6%⁶⁴ (BRÉCHON, 2008, s.64). Při poslední prezidentské volbě (2007) byla volební kampaň vedena velmi aktivně a také v jejím důsledku se k urnám dostavilo téměř stejné množství lidí jako při první francouzské možnosti vybrat si přímo hlavu státu, kdy byla neúčast pouze 15,2%, tentokrát nepřišlo volit jen 16,2% voličů (BRÉCHON, 2009, s.32).

4.2 Nástup do funkce

Nově zvolený prezident, jehož jméno je ve Francii oznámeno Ústavní radou a v České republice předsedou Poslanecké sněmovny, se po svém zvolení ujímá funkce a úřad mu předává buďto dosluhující prezident,⁶⁵ nebo nastupuje sám po sobě,⁶⁶ a nebo nemá předchůdce (nastupuje na uvolněné místo z důvodu demise

⁶⁴ V roce 2004 nehlasovalo ve volbách do evropského parlamentu 57,2% voličů a v České republice jich bylo dokonce 71,7% (BRÉCHON, 2009, s.43).

⁶⁵ Ve Francii k tomu došlo roku 1981, 1995 a 2007; v ČR se tak stalo zatím pouze jednou v roce 2003.

⁶⁶ Ve Francii : de Gaulle (1966), Mitterrand (1988) a Chirac (2002); v ČR : Masaryk (1920, 1927, 1934), Novotný (1964), Svoboda (1973), Husák (1980, 1985), Havel (1998) a Klaus (2007).

nebo úmrtí) a pravomoci mu předává předseda Senátu.⁶⁷ Český prezident se ujímá úřadu složením slibu, který skládá do rukou předsedy Poslanecké sněmovny na společné schůzi obou komor Parlamentu ve Vladislavském sále Pražského hradu. Prezident slibuje věrnost republice a zavazuje se zastávat svůj úřad v zájmu všeho lidu podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Slib je tak na jedné straně výrazem jeho formální nezávislosti (nikoliv nutně nadstranickosti) a na druhé straně projevem podřízení jeho vlády vládě práva (DAVID, 2001, s.117). Jedná se o právní akt, který musí být složen bez výhrad. Odmítne-li kandidát složit slib, je považována jeho volba za neplatnou.

Francouzský ceremoniál uvádění prezidenta do úřadu se řídí pevně stanovenými pravidly. Poté co předseda Ústavní rady vyhlásí výsledek, nejvyšší kancléř Čestné legie (*Légion d'honneur*) vzdá prezidentovi poctu za pomoci velkého náhrdelníku a pronáší : „*Vážený pane prezidente, uznáváme Vás jako nejvyššího nositele národního řádu Čestné legie,*“⁶⁸ zároveň je vystřeleno 21 ran z kanónu a následuje krátký projev nového prezidenta (MASSOT, 2008, s.78).

4.3 Délka mandátu

Mandát prezidenta republiky končí po uplynutí pěti let v obou zkoumaných zemích. Původně se jednalo o mandáty sedmileté. V Československu došlo ke zkrácení funkčního období prezidenta již v roce 1960 (Ústavou Československé socialistické republiky) a Česká republika jej přijala ve své nové ústavě. Ve Francii probíhaly diskuse v několika obdobích a po řadu let. První prezident de Gaulle⁶⁹ považoval sedmileté funkční období za záruku nezávislosti a silného postavení hlavy státu.

⁶⁷ Ve Francii se to stalo dvakrát – v letech 1969 a 1974; zatímco českých (československých) prezidentů takto nastupovalo do funkce již deset – v letech 1935, 1938, 1945, 1948, 1953, 1957, 1968, 1975, 1989 a 1992.

⁶⁸ „*Monsieur le Président de la République, nous vous reconnaissons comme grand maître de l'ordre national de la Légion d'honneur*“

⁶⁹ Původně prý de Gaulle navrhoval 12-ti letý mandát, protože to byla průměrná délka vlády francouzských panovníků (NOLČ, 2004, s.14).

Podle jeho slov „*sedmileté období prezidentovi umožňuje pohlížet svrchu na zákonodárny sbor*“ (JAN, 2008, s.122), „*stát nad politickými nahodilostmi*“ (NOVÁK, 2008, s.144) a zaručuje kontinuitu režimu. Postupně se ale ukazovalo, že v případě opozičně laděné vlády a většiny v Parlamentu, bylo sedmileté období spíše přítěží pro prezidenta, který sice odmítal odstoupit a setrval ve funkci až do vypršení mandátu, nicméně v rozhodování měl z velké části „svázané ruce“.

Byl to G. Pompidou, kdo jako první prosazoval změnu délky funkčního období prezidenta v roce 1973, neměl však dostatečnou podporu v Parlamentu. Poté se o ní pokoušeli socialisté v čele s F.Mitterrandem, ale také bezúspěšně. Nakonec bylo o změně rozhodnuto v roce 2000 za vlády J.Chiraca, kterou provázelo dlouhé období kohabitace, kdy proti pravicovému prezidentovi stála levicová vláda Lionela Jospina. Právě zabránění kohabitaci by mělo být jedním z důsledků pětiletého mandátu a byl to také jeden z argumentů zastánců změny. Dále by se díky ní měla zvětšit demokratická legitimita prezidenta – voliči mají častěji možnost vyjádřit se k politice hlavy státu a mělo by se omezit její „*mocenské opotřebení*“ (NOVÁK, 2008, s.145). Beze sporu se také jedná o snahu přizpůsobit se celosvětovému trendu, když ve většině republik je prezident volen na dobu čtyř až pěti let. Hlavním iniciátorem byl pravicový poslanec Valéry Giscard d'Estaing⁷⁰, došlo však k vzácnému kompromisu napříč všemi stranami.⁷¹ Když byl návrh odhlasován v obou komorách Parlamentu, prezident vyhlásil referendum, ve kterém Francouzi odsouhlasili změnu délky mandátu – „pro“ hlasovalo 73% voličů. Referendum ale provázela rekordní nezájem občanů, umocněný malou podporou ze strany prezidenta a premiéra a výsledkem byla nejvyšší neúčast hlasujících v dějinách páté republiky – 69%. Přesto mohl 2.října 2000 J. Chirac vyhlásit ústavním zákonem změnu délky prezidentského mandátu ze sedmiletého na pětiletý (ACQUAVIVA, 2004, s.130).

⁷⁰ V. Giscard d'Estaing (nar. 1926) byl francouzským prezidentem v letech 1974 – 1981.

⁷¹ „*Levice očekávala, že taková změna bude pro ni prospěšná, s jedinou výjimkou a to, že by Francouzi prezidenta Chiraca právě v případě, že to bude pouze na pět let, možná znovu zvolili*“ (NOVÁK, 2008, s.145), což se opravdu v roce 2002 stalo.

4.4 Ukončení funkce

K ukončení funkce prezidenta může dojít třemi způsoby :

- 1) Prezident musí z funkce odejít, vyprší-li mu mandát.
- 2) Prezidentský post se může uprázdnit, dojde-li k předčasnému ukončení funkce – buďto podáním demise⁷² nebo úmrtím prezidenta (což není jev zcela neobvyklý – viz výše).
- 3) Prezidenta je možno sesadit pro velezradu.

V podstatě se ani v jednom bodě česká a francouzská ústava neliší. Francouzského prezidenta, který nedokončil svůj mandát, nahrazuje ve funkci předseda Senátu. Ten má omezené pravomoci a může jednat pouze v nouzi. Vzhledem k tomu, že nebyl zvolen, nesmí provádět jakékoliv politické akce nebo činit významná rozhodnutí. Nemůže se dotknout institucí, například změnou ústavy, ale může využít zvláštních pravomocí podle článku 16 Ústavy⁷³. (PEROTTINO, 2005, s.93). Podle čl.66 Ústavy České republiky uvolní-li se místo prezidenta a usnese-li se na tom Poslanecká sněmovna a Senát, přísluší výkon některých funkcí předsedovi vlády⁷⁴ a některých předsedovi Poslanecké sněmovny.⁷⁵ Pokud však k uvolnění úřadu prezidenta dojde v době rozpuštění Poslanecké sněmovny, těchto funkcí se ujímá předseda Senátu.

Jak jsem již uvedla, v obou zemích může být prezident zbaven úřadu z důvodu velezrady neboli jednání směřujícímu proti svrchovanosti a celistvosti republiky a proti jejímu demokratickému řádu. V České republice by byl v takovém případě žalován Senátem a souzen Ústavním soudem. Byl-li by shledán vinným, ztratil by nejen prezidentský úřad, ale i způsobilost být znovu zvolen. Ve Francii byl původní termín *velezrada (haute trahison)* odstraněn při ústavní změně z 23.února 2007,

⁷² Zatímco za V.republiky podal demisi jen de Gaulle, ne jeden český (popř. československý) prezident složil svůj úřad – Masaryk, Beneš, Novotný, Husák a Havel.

⁷³ Článek 16 je jedním z originálních bodů francouzské ústavy – podrobnosti viz níže

⁷⁴ Jedná se např.: zastupování státu navenek, vrchní velitelství ozbrojených sil či jmenování soudců.

⁷⁵ Např.: jmenování a odvolání předsedy a členů vlády, svolávání zasedání Poslanecké sněmovny či její rozpuštění.

podle níž může prezidenta sesadit s okamžitou platností z funkce *Vyšší dvůr (la Haute Cour, dříve la Haute Cour de Justice)* tvořený poslanci a senátory (předseda mu předseda Národního shromáždění) v případě, že prezident „*nedostojí svým povinnostem způsobem zjevně neslučitelným s výkonem mandátu.*“⁷⁶ (JAN, 2008, s.137). O zahájení řízení rozhoduje Parlament – musí souhlasit dvoutřetinová většina, „*což bez pochyby našťestí činí tento proces neaplikovatelným*“ (JAN, 2008, s.138). Problémem totiž je pojem *zjevně*, který by měl vyjadřovat, že jde o objektivní jednání čili takové, co vidí všichni, a ne jen o politický boj, není ovšem jasné, jak to rozlišit.

Francouzští prezidenti zdůrazňují, že svůj mandát získali od voličů a že jsou odpovědní právě jim. Z tohoto tvrzení by se dalo odvodit, že tedy pokud občané vyjádří svůj nesouhlas s jejich činy (např. v referendu), měli by odstoupit. Taková je ovšem pouze teorie, v praxi se tímto způsobem zachoval pouze generál de Gaulle, jenž vyhlášení referenda spojoval vždy s otázkou vyslovení důvěry.⁷⁷ Při posledním referendu, které se týkalo revize Ústavy a jehož výsledek byl negativní, de Gaulle podal demisi. Ostatní prezidenti byli mnohem obezřetnější a otázku vyjádření důvěry spíše mlčky přecházeli nebo raději nevyhlašovali referenda vůbec – jako Giscard d'Estaing či Mitterrand (v prvním funkčním období). Během druhého Mitterrandova mandátu bylo vyhlášeno dvakrát – v roce 1988, kdy ho ani rekordní neúčast (63%) k demisi nepřiměla, a v roce 1992 – referendum o Maastrichtské smlouvě – prezident dopředu upozornil, že nebude spojovat výsledek s vyslovením důvěry své osobě. Až absurdní se může zdát poslední referendum, které proběhlo 29.května 2005, kde občané rozhodovali o „evropské ústavě.“ Jejich odmítnutí sice znamenalo odchod - nikoli však prezidenta ale předsedy vlády. (MASSOT, 2008, s.89)

⁷⁶ „...*en cas de manquement à ses devoirs manifestement incompatible avec l'exercice de son mandat*“ (čl. 68 Ústavy)

⁷⁷ Celkem vyhlásil čtyři referenda – 1961, 1962 (dvě) a 1969

4.5 Prezidentské pravomoci

Původní myšlenka de Gaulla byla, aby prezident byl jakýmsi rozhodčím a aby měl dostatečně široké pravomoci k plnění této funkce. Podle ústavy má tedy Francie institut silné hlavy státu, ale jak již bylo řečeno, její vliv závisí na politické situaci (viz kohabitace). Český prezident, ač není v tak silném postavení, vlastní některé významné pravomoci (viz níže), díky kterým má vliv na politiku státu. Nicméně za většinu jeho rozhodnutí odpovídá vláda. J. Winter řadí pravomoci českého prezidenta podle obsahu do čtyř skupin (ŠIMÍČEK, 2008, s.27-33) : *representační* (representuje stát navenek, uzavírá mezinárodní smlouvy, jmenuje profesory a rektory vysokých škol aj.); *garanční* (prezident jako strážce hodnot, „*hlava státu jako nejvyšší representant lidu garantuje, že nebudou jmenovány osoby a přijímána rozhodnutí ohrožující svrchovanost, celistvost a demokratický řád republiky*“); *moderační* (jmenuje a odvolává členy vlády) a *vyvažovací* (jmenuje soudce, členy Bankovní rady ČNB aj.).

Ve své práci rozdělují, jak je to nejběžnější, pravomoci prezidenta na vlastní (samostatné) a rozdělené (sdílené či kontrasignované), přičemž kritériem, rozlišujícím tyto dva typy je to, zda rozhodnutí hlavy státu potřebuje (či nikoli) pro svou platnost spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády. Pokud se jedná o kontrasignovanou pravomoc, tak bez podpisu by byl prezidentský akt neplatný, což je případ většiny rozhodnutí hlavy státu v parlamentních systémech a nejinak je tomu i v České republice. Francouzská ústava přenechává prezidentovi více samostatných pravomocí a navíc mu umožňuje ve výjimečných případech použít tzv. mimořádné pravomoci (viz čl.16 Ústavy).

4.5.1 Vlastní pravomoci

Právě vlastní pravomoci lze považovat za jeden z určujících rysů k rozlišení politického režimu. Při nich se prezident rozhoduje dá se říci samostatně (nicméně i zde může negativně zapůsobit politický tlak), nepotřebuje žádný spolupodpis a je nezávislý na předsedovi vlády.

Jednou z nejvýznamnějších pravomocí prezidenta, která zasahuje do exekutivy a díky níž podle de Gaulla výkonná moc pochází od hlavy státu, je výběr předsedy vlády. Podle české Ústavy - čl.62 odst. a : „*Prezident republiky jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády a přijímá jejich demisi, odvolává vládu a přijímá její demisi.*“ Ve Francii „*prezident republiky jmenuje předsedu vlády. Odvolává ho, podal-li předseda vlády demisi vlády*“ (čl. 8 Ústavy). Teoreticky může vybrat kohokoli – nejčastěji se jedná o člena parlamentu, i když existují výjimky.⁷⁸ „*Musí to být člověk, který je schopen zahájit a vést jednání s případnými koaličními partnery a s opozicí tak, aby sestavil vládu, která by měla důvěru prezidenta a mohla získat důvěru Poslanecké sněmovny*“ (DAVID, 2001, s.119). Měl by tedy mít podporu většiny v Parlamentu. Sestavená vláda totiž předstupuje před Poslaneckou sněmovnu (ve Francii před Národní shromáždění) a ta jí vyslovuje důvěru. Nezáíská-li ji, má prezident ještě jednu možnost samostatného jmenování a po třetí se řídí návrhem předsedy Poslanecké sněmovny. Většinou rozhoduje výsledek voleb a hlava státu jmenuje předsedu vítězné strany, k čemuž francouzský prezident přistupuje zejména v období kohabitace. Pokud prezident nerespektuje logiku demokracie, může se dostat s Parlamentem do konfliktu – viz případ v roce 1962, kdy předsedou vlády zůstal G.Pompidou i přes vyslovenou nedůvěru (de Gaulle nakonec rozpustil Národní shromáždění). Je otázkou, zda je předseda vlády prezidentovi odpovědný. Podle obou ústav nikoliv, protože prezident může pouze přijmout jeho demisi, což zároveň znamená demisi vlády jako celku. Avšak i v tomto případě si francouzský prezident snaží zachovat vliv, jak ukazují případy nedatovaných demisí premiérů předkládaných při nástupu do funkce (viz výše).

⁷⁸ Nalezneme jich více ve Francii, kde v duchu de gaullovské tradice prezident ukazuje, že premiér nemusí pocházet z Parlamentu – M.Debré, G.Pompidou, M.C.de Murville, R.Barre, D.de Villepin a É.Cresson (MASSOT, 2008, s.80)

Ve Francii, jak jsem již uváděla, se častěji než ve většině ostatních republik pro zvýšení podílu účasti voličů na rozhodování používá referendum. Právě jeho vyhlášení je další samostatnou pravomocí hlavy státu. Francouzská ústava zdůrazňuje význam lidu v čl.3, který říká, že „*státní svrchovanost náleží lidu, který ji vykonává prostřednictvím svých zástupců a pomocí referenda.*“⁷⁹ V české ústavě jsou prvky přímé demokracie potlačeny – viz čl.2 odst.1 : „*Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.*“ Nicméně i český prezident má možnost vyhlásit referendum, potřebuje k tomu ale ústavní zákon, který stanoví „*kdy lid vykonává státní moc přímo*“ (čl.2 odst.2 Ústavy).⁸⁰

Během páté francouzské republiky bylo referendum vyhlášeno celkem devětkrát.⁸¹ Prezident ho může vyhlásit na základě návrhu vlády nebo společného návrhu obou komor Parlamentu. „*V praxi vláda formálně navrhne použití referenda, skutečným iniciátorem „v normálním období“ (ne během kohabitace) je ale prezident republiky*“ (PEROTTINO, 2005, s.161). Podle čl.11 Ústavy pouze některé zákony mohou být předloženy k lidovému hlasování. Jedná se o zákony upravující organizaci orgánů veřejné moci, provádějící reformu hospodářské, sociální nebo environmentální politiky státu a veřejných služeb, či schvalující ratifikaci mezinárodní smlouvy s důsledky pro činnost institucí. Tento typ referenda je označován jako zákonodárný, v ústavě však najdeme také článek 89, jenž stanovuje podmínky užití tzv. ústavodárného referenda, které je součástí procesu změny ústavy. V něm iniciativa patří buď prezidentovi nebo členům Parlamentu. A konečně třetím článkem pojednávajícím o možném referendu je čl.72-4, který dává prezidentovi pravomoc vyhlásit v zámořských společenstvích lidové hlasování o otázkách vztahujících se k danému území.

⁷⁹ „*La souveraineté nationale appartient au peuple qui l'exerce par ses représentants et par la voie du référendum*“ (čl. 3 Ústavy).

⁸⁰ Zatím jediným celostátním referendem bylo lidové hlasování o vstupu do Evropské unie, které se konalo podle k tomuto účelu speciálně přijatého ústavního zákona 515/2002 „O referendu o vstupu České republiky do Evropské unie a o změnách ústavního zákona 1/1993 v platném znění“. Tento zákon byl přijat jednorázově, nemá tedy obecnou platnost. (VODIČKA, 2007, s.149)

⁸¹ Proběhla v letech 1961 (sebeurčení Alžírsko), 1962 (Evianské dohody), 1963 (přímá volba prezidenta), 1969 (reforma regionů a Senátu), 1972 (rozšíření Evropského hospodářského společenství), 1988 (sebeurčení Nové Kaledonie), 1992 (Evropská unie), 2000 (pětileté funkční období prezidenta) a 2005 (evropská ústava). (BRÉCHON, 2009, s.305-306)

Další důležitou pravomocí, která je společná pro obě hlavy státu, je pravomoc rozpustit Poslaneckou sněmovnu (popř. Národní shromáždění). Liší se pochopitelně v podmínkách realizace a také v četnosti – ve Francii k němu došlo zatím pětkrát⁸², v České republice k němu ještě nebylo nikdy přistoupeno. Pokud se francouzský prezident rozhodne rozpustit Národní shromáždění (čl.12 Ústavy), je povinen tento krok probrat s předsedou vlády a s předsedy obou komor Parlamentu. Nejedná se však o nic jiného než o konzultaci a rozhodnutí nakonec zůstává na prezidentovi. Nicméně musí dodržet tři následující podmínky : nemůže rozpustit Národní shromáždění, vykonává-li mimořádné pravomoci podle článku 16 (viz níže), protože tyto se někdy označují jako dočasná diktatura (*dictature provisoire*) a hrozilo by nebezpečí ustavení diktatury trvalé (*dictature définitive*); dále nemůže tuto pravomoc využít „prezident v zastoupení“, který zastává prezidentský úřad pouze dočasně; a nakonec nelze rozpustit shromáždění dříve než za rok po volbách, ke kterým došlo v důsledku předchozího rozpuštění, popíralo by to demokratický proces – rozpuštěním Národního shromáždění se totiž prezident obrací na lid s žádostí o arbitráž, a když lid v nových volbách nějak rozhodne, prezident se musí podvolit. (ACQUAVIVA, 2004, s.141). Aby zákonodárná moc mohla zase co nejdříve fungovat, volby do Národního shromáždění se konají v rozmezí dvacet až čtyřicet dnů po rozpuštění a poslanci se scházejí již druhý čtvrtek po volbách.

Česká hlava státu má ústavou (čl.35) přesně dané podmínky, za kterých může přistoupit k rozpuštění Poslanecké sněmovny. Může k němu dojít, pokud sněmovna nevyslovila důvěru nově jmenované vládě, jejíž předseda byl jmenován na návrh předsedy Poslanecké sněmovny, tzn. až ve třetím kole. Druhou možností je situace, kdy Poslanecká sněmovna není schopná odmítnout ani schválit do tří měsíců vládní návrh zákona spojený s otázkou důvěry. Je-li odmítnut, znamená to sice pád vlády, ale prezident nemůže sněmovnu rozpustit, protože to znamená, že „nemusí být natolik rozdrobená, že by nedokázala přijmout usnesení většinou přítomných hlasů“ (DAVID, 2001, s.101). Třetím důvodem může být skutečnost, že zasedání Poslanecké sněmovny bylo přerušeno na delší dobu, než je přípustné (to jest maximálně 120 dní – viz čl.34 odst.2). A konečně pokud by sněmovna nebyla

⁸² První čtyři byla úspěšná a prezidentská strana získala převahu – gaullisté : 1962 (40křesel) a 1968 (100křesel); socialisté : 1981 (160křesel) a 1988 (60křesel). Poslední v roce 1995 znamenalo katastrofu pro většinové strany, z nichž každá ztratila přes 100křesel a následovalo zatím nejdelší období kohabitace. (MASSOT, 2008, s.111)

způsobila se usnášet po dobu delší než tři měsíce – tzn. nesejde se dostatečný počet (1/3) poslanců – ačkoli by byla opakovaně svolávána ke schůzi. Prezident nemůže využít této pravomoci tři měsíce před skončením volebního období Poslanecké sněmovny. Je možno tedy konstatovat, že český prezident funguje jako „pojistka“ a dohlíží na správné fungování zákonodárné moci (tedy jen části - Senát je totiž v obou zemích nerozpustitelný). Francouzský prezident využívá dané pravomoci podle svého uvážení a mohlo by se říci, že ve svůj prospěch. Usiluje o to, aby mohl vykonávat svou funkci bez velkého omezení, a k tomu potřebuje mít většinu v Parlamentu.

Zasedání Parlamentu jsou veřejná v obou dotčených zemích, přičemž v České republice má prezident právo účastnit se schůzí obou komor, jejich výborů a komisí, a navíc je mu uděleno slovo, kdykoliv o to požádá (čl. 64 Ústavy ČR). Ve Francii až do revize ústavy (čl.18) prezident nemohl být fyzicky přítomen zasedání komor⁸³ a komunikoval s nimi jen „prostřednictvím zpráv, které se přečtou“⁸⁴ a o nichž se *nevede diskuse*. Zatímco v předešlých republikách tyto zprávy vyžadovaly spolupodpis (včetně té, kterou prezident Coty v roce 1958 vyzval Parlament, aby nebránil de Gaullovi v návratu k moci), ústava V.republiky je řadí mezi samostatné pravomoci. Komory se musí kvůli zprávám sejít, i kdyby to znamenalo vyhlásit mimořádné zasedání.⁸⁵ Ke zmiňované revizi článku 18 došlo 23.července 2008 pomocí ústavního zákona, který přinesl i řadu dalších změn v ústavě (viz výše). Byla iniciována prezidentem Sarkozym, protože se chtěl osobně vyjádřit před Parlamentem. Pravomocí prezidenta je tedy nyní i možnost „*promluvit před Parlamentem shromážděným z tohoto důvodu v Kongresu. V důsledku jeho řeči může dojít k debatě, ale již v jeho nepřítomnosti a nelze o ní hlasovat*“⁸⁶ (čl. 18).

Mezi vlastní pravomoci obou prezidentů patří také různá jmenování do významných funkcí – jako je například v České republice prezident a viceprezident Nejvyššího

⁸³ Paradoxně to však neplatilo pro zahraniční hlavy státu, které byly zvány, aby se před poslanci vyjádřily (MASSOT, 2008, s.116).

⁸⁴ Zprávy čte předseda Národního shromáždění nebo Senátu a poslanci či senátoři je vyslechnou vestoje. V roce 1974 prezident d'Estaing vyzval poslance, aby zůstali sedět, což se však neobešlo bez ironických komentářů a již nikdy to nebylo zopakováno. (MASSOT, 2008, 115)

⁸⁵ Došlo k tomu např. roce 1991, kdy prezident Mitterrand obhajoval účast Francie ve válce v Zálivu (ACQUAVIVA, 2004, s.143)

⁸⁶ „*Il peut prendre la parole devant le Parlement réuni à cette effet en Congrès. Sa déclaration peut donner lieu, hors sa présence, à un débat qui ne fait l'objet d'aucun vote*“ (čl. 18 Ústavy)

kontrolního úřadu nebo guvernér, viceguvernéři a další členové Bankovní rady České národní banky (což dává prezidentovi nepřímý vliv na měnovou politiku státu). Francouzský prezident jmenuje každé tři roky tři členy Ústavní rady (podle článku 61 ji může svolat a předkládat jí zákony – čl.54), jejichž mandát je devítiletý. Další tři jmenuje předseda Národního shromáždění a stejně tak předseda Senátu. Kromě těchto devíti členů mají všichni bývalí prezidenti republiky právo doživotní účasti v této radě (čl. 56).

Český prezident se na rozdíl od francouzského může samostatně rozhodnout, zda udělí milost - nepotřebuje k tomu žádný spolupodpis. V článku 62 odst. g stojí, že prezident republiky „*odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem, nařizuje, aby se trestní řízení nezahajovalo, bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo, a zahlazuje odsouzení*“. Důvody k udělení milosti jsou vždy ponechány ke zvážení prezidentovi (sociální důvody, zdravotní stav aj.). Svoji pravomoc hojně využívá a to zejména u příležitosti různých výročí – např. Dne boje za svobodu a demokracii, kdy se V.Klaus (16.listopadu 2009) rozhodl vyhovět většímu počtu žádostí o milost (celkem 43 udělených milostí) a „*vedly ho k tomu primárně důvody humanitární*.“⁸⁷

Následující pravomoc je výjimečná a někteří autoři ji označují za nejoriginálnější rys francouzské republiky (nemá tedy český ekvivalent). Jedná se o užití mimořádných pravomocí podle článku 16 Ústavy, někdy též nazývaných jako dočasná diktatura v období krize. Důvod, proč se včlenila tato pravomoc do francouzské ústavy, je zřejmý – zejména vezmeme-li v úvahu porážku Francie v červnu 1940 (viz *Stručná historie vývoje francouzských republik*). Má umožnit, aby prezident byl naprosto jednoznačně a velice rychle opatrovníkem a ručitelem legitimacy institucí a republiky v nejtěžších chvílích. Pro použití článku 16 musí být splněny dvě podmínky : 1. vážné a bezprostřední ohrožení státních institucí, národní nezávislosti, územní celistvost a plnění mezinárodních závazků; 2. narušení řádného chodu ústavních orgánů veřejné moci.⁸⁸ Problémem ovšem zůstává, že tím, kdo

⁸⁷ Rozhodnutí prezidenta. *Prezidentská kancelář* [online]. Praha. Publikováno 16.11.2009. [cit.2009 – 12 – 20]. Dostupné na [www : <http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/rozhodnuti-prezidenta/amnestie-a-milosti/index.shtml>](http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/rozhodnuti-prezidenta/amnestie-a-milosti/index.shtml).

⁸⁸ „...*les institutions de la République, l'indépendance de la nation, l'intégrité de son territoire, ou l'exécution de ses engagements internationaux sont menacées d'une manière grave et immédiate et que le fonctionnement régulier des pouvoirs publics constitutionnels est interrompu*“ (čl. 16 Ústavy).

posuzuje, zda dané podmínky nastaly, je pouze prezident. A právě proto zůstává dodnes diskutovanou otázkou, jestli první (a zatím poslední) použití článku 16 bylo opravdu ex lege. Byl to generál de Gaulle, který v období od 23.dubna do 29.září 1961 převzal moc do svých rukou po puči generálů v Alžírsku (PEROTTINO, 2005, s.100). První podmínka při tom splněna byla, ale naplnění druhé je sporné – k narušení chodu veřejných institucí sice došlo, ale pouze v Alžírsku nikoli v metropolitní Francii.

Po splnění podmínek má francouzský prezident povinnost konzultovat svůj zamýšlený krok s předsedou vlády, předsedy obou komor a s Ústavní radou, jejíž stanovisko bude zveřejněno, jejich názory však není vázán. Musí ale informovat o svém záměru národ formou poselství. Během použití článku 16 se jako záruka schází Parlament a Národní shromáždění nemůže být rozpuštěno. Prezident může vydávat nařízení⁸⁹, která mají za cíl obnovení v co nejkratší době fungování ústavních orgánů. Projednává je s Ústavní radou, její názor ale opět není pro prezidenta závazný a tentokrát není publikován. Od revize ústavy (23.července 2008) se rada může veřejně vyjadřovat buď po třiceti dnech výkonu výjimečných pravomocí (v tomto případě musí být svolána předsedou Poslanecké sněmovny nebo Senátu, šedesáti poslanci nebo senátory) a nebo po více než šedesáti dnech (bez nutnosti svolání). I přes velkou volnost při tvorbě nařízení je prezident limitován - nemůže například měnit ústavu.

Každý prezident se obklopuje lidmi, které považuje za kompetentní pro výkon dané funkce, jejich výběr lze považovat za samostatnou pravomoc hlavy státu. V České republice je k tomuto účelu zřízena Prezidentská kancelář. Ta zajišťuje obstarávání věcí spojených s výkonem pravomocí prezidenta republiky stanovených Ústavou České republiky, ústavními zákony a zákony, a také s protokolárními povinnostmi a veřejnou činností hlavy státu. V čele Kanceláře je vedoucí Kanceláře, kterého jmenuje a odvolává prezident republiky. Pravomocí prezidenta je navíc stanovení vnitřní organizace Kanceláře a okruhu vedoucích pracovníků, které jmenuje a

⁸⁹ De Gaulle jich vydal celkem 18 – např. zavedení cenzury či ustavení Vyššího vojenského soudu, který byl oprávněn vydávat rozsudky smrti (PEROTTINO, 2005, s.100).

odvolává.⁹⁰ V Elysejském paláci existují tři administrativní jednotky : kabinet (*Cabinet*), který má na starosti každodenní chod paláce a reprezentativní činnosti hlavy státu; dále generální tajemník (*Secrétaire général*), jenž je zároveň jeho poradce, a který předává prezidentská nařízení státnímu aparátu; nakonec zvláštní štáb (*État-major particulier*), jenž asistuje prezidentovi při vojenských akcích. (GUETTIER, 1995, s.119)

4.5.2 Kontrasignované pravomoci

V následující kapitole porovnám nejdůležitější rozdělené pravomoci prezidenta, ve kterých je hlava státu do určité míry závislá na předsedovi vlády a často je jejich realizace ovlivněna vztahem mezi těmito dvěma postavami. Ukázkou mohou být problematická období kohabitace, kdy francouzský prezident musel nejednou slevit ze svých nároků a přizpůsobit se politice jemu opozičně laděné vlády.

Prezidenti obou republik jmenují a odvolávají členy vlády na návrh předsedy vlády.⁹¹ Zde je opět patrný rozdíl – zatímco český prezident nechává premiéra samostatně vybírat členy kabinetu, francouzský do výběru zasahuje (i když jen neoficiálně) a osobně se účastní sestavování vlády. Dokladem jsou např. Memoáry M.Debrého⁹², kde mimo jiné popisuje ovlivňování výběru ministrů generálem de Gaullem : „*Zasazuji se o Couvea [...] Žádám vás též o Guillaumata. Bude rovněž užitečné ponechat si Malrauxa. Vytvořte pro něj ministerstvo [...] které můžete nazvat třeba Ministerstvo kultury. A nakonec se mi zdá, že je ve vašem zájmu ponechat si Pinaye, ale samozřejmě rozhodnutí je na vás...*“ (MASSOT, 2008, s.45).

Prezident jako hlava státu reprezentuje republiku na mezinárodní úrovni. Zastupuje stát navenek, přijímá také velvyslance či jiné představitele cizích zemí. Český

⁹⁰ *Kancelář prezidenta republiky* [online]. Praha [cit. 2009-12-20] Dostupné na [www : <http://www.hrad.cz/prezident-cr/kancelar-prezidenta-republiky/cinnost-kancelare-prezidenta-republiky/zakonne-vymezeni.shtml>](http://www.hrad.cz/prezident-cr/kancelar-prezidenta-republiky/cinnost-kancelare-prezidenta-republiky/zakonne-vymezeni.shtml).

⁹¹ Jmenování předsedy vlády řadíme do samostatných pravomocí – viz výše

⁹² Michel Debré – ministr spravedlnosti na konci IV. republiky a první předseda vlády V. republiky v letech 1959-1962.

prezident ale „nemůže jednostranně projevovat vůli České republiky v mezinárodních vztazích, aniž by takovýto projev vůle nebyl činěn v kooperaci s jinými ústavními orgány.“ (ŠIMÍČEK, 2008, s.192). Není ani hlavním determinantem zahraniční politiky. Za ní je odpovědné ministerstvo zahraničních věcí, které koordinuje vnější zahraniční vztahy jak ekonomického rázu tak i např. pomoc rozvojovým zemím. Pokud se tedy český prezident vyjadřuje v zahraničí bez konzultace s domácí politickou reprezentací, jedná se o „*názor jím projevový a v žádném případě nezavazující vládu*“ (ŠIMÍČEK, 2008, s.194). Prezident ve Francii vystupuje v zahraničí se svým názorem, pro který byl zvolen a jenž by měl být názorem francouzské většiny.

Oba zkoumaní prezidenti jsou pověřeni sjednáváním a ratifikací mezinárodních smluv. Francouzská ústava (čl.52) navíc dodává, že prezident musí být informován o všech jednáních vedoucích k mezinárodní dohodě i o těch nepodléhajících ratifikaci. Ratifikací smlouvy prezidentem se rozumí její schválení v případě, že ji sjednal někdo jiný (DAVID, 2001, s.122). Není tedy možné dojednat mezinárodní smlouvu proti vůli prezidenta. To platí i v České republice. Český prezident narozdíl od francouzského může sjednáním smlouvy pověřit vládu nebo s jejím souhlasem její jednotlivé členy, k čemuž často dochází a stát je tak zastupován při mezinárodních jednáních hlavou exekutivy – předsedou vlády.⁹³

Podle článku 13 Ústavy Francouzské republiky prezident podepisuje nařízení a dekrety projednané v ministerské radě, což také znamená, že jmenuje do funkce řadu vysokých úředníků (např. prefekty, zástupce v zámořských územích, nejvyššího kancléře Čestné legie atd.). Tato kontrasignovaná pravomoc je pochopitelně vlastní francouzské hlavě státu, protože jinde ministerskou radu nenajdeme.

⁹³ Porovnání četnosti zahraničních cest francouzského předsedy vlády a prezidenta – od května 2007 do května 2008 : prezident - 33 x premiér - 16 (MASSOT, 2008, s.195). Podle informace, kterou jsem získala z Úřadu vlády České republiky (e-m.) byl český premiér na zahraniční cestě ve stejném období celkem 40krát. Počet zahraničních cest českého prezidenta se mi i navzdory několika žádostem zaslaných Prezidentské kanceláři zjistit nepodařilo.

Český stejně jako francouzský prezident je vrchním velitelem ozbrojených sil⁹⁴ (*le chef des armées*). Ve Francii je hlava státu garantem národní nezávislosti a územní integrity, a proto nese odpovědnost za vojenské kroky včetně možnosti rozhodnout o použití jaderných zbraní.⁹⁵ „*Ve sklepě Elysejského paláce se nachází řídicí stanoviště, odkud je možno „stisknout knoflík““* (GUETTIER, 1995, s.103). Je paradoxní, že prezident je sice v čele rady bezpečnosti (*Conseil de défense*), rozhoduje však společně s premiérem, který je odpovědný za národní bezpečnost, dále podle čl.20 Ústavy ozbrojenými silami disponuje vláda a nakonec válku může vyhlásit Parlament. V případě války se velitelem stává hlava státu, jak k tomu došlo např. v roce 1991 při *válce V Zálivu*, kdy Mitterrand řídil operace, obracel se na representanty státu apod. (GUETTIER, 1995, s.103). Sarkozy již při svém nástupu zdůrazňoval nezávislost v otázkách armády, což se projevilo v březnu 2008, když sám rozhodl o poslání francouzských vojenských posil do Afghánistánu, aniž by o to žádal Parlament. Nicméně tento musel být informován nejpozději tři dny po zahájení operace a při pozdějším prodloužení intervence (na více než čtyři měsíce) bylo nutno žádat souhlas Národního shromáždění, k čemuž došlo 22. 9. 2008 (MASSOT, 2008, s.126). V České republice rozhodnutí o vyslání ozbrojených sil mimo území státu může učinit Parlament nebo v některých případech vláda.

Francouzský prezident vyhlašuje zákony (čl.10 Ústavy), čímž vstupují v platnost. Musí to učinit do patnácti dnů poté, co vláda dostala schválený návrh zákona. Před uplynutím této doby může požádat o nové projednání zákona Parlament, který to nemůže odmítnout. K tomu ale potřebuje podpis předsedy vlády – zde vycházím z čl.19 Ústavy, kde je výčet pravomocí prezidenta, které nepotřebují kontrasignaci.⁹⁶ Jedná se tedy o pravomoc omezenou hlavně období kohabitance, avšak použití slovesa *moci* dává možnost nevyužít ji, i kdyby o to premiér hodně stál. Byla zatím využita celkem třikrát – 1983, 1985 a 2003 – obzvlášť první použití je často citované : „*Parlament odhlasoval zákon vztahující se ke Světové výstavě, která byla plánována na rok 1989, poté si ale zákonodárci uvědomili, že ji nikdo*

⁹⁴ Ozbrojenými silami se v České republice rozumí kromě Armády ČR také Vojenská kancelář prezidenta republiky a Hradní stráž (NOLČ, 2004, s.86)

⁹⁵ „*Déclancher le feu nucléaire*“ (GUETTIER, 1995, s.103).

⁹⁶ Ve francouzské ústavě nejsou pravomoci prezidenta graficky rozděleny do dvou skupin jako v té české.

nechce financovat. Prezident vyřešil problém tak, že požádal o nové projednání, ke kterému už nikdy nedošlo“(ACQUAVIVA, 2004, s.136).

Česká ústava narozdíl od francouzských autorů řadí podpis zákona prezidentem mezi samostatné pravomoci, stejně jako právo vrátit Parlamentu přijatý zákon s výjimkou zákona ústavního (čl.62 odst. h, i). Tato pravomoc se označuje jako suspenzivní (odkládací) veto a díky němu může prezident vrátit zákon do patnácti dnů. *„Prezident zde funguje jako ústavní pojistka, která však na druhé straně nemůže celý legislativní proces zablokovat“* (DAVID, 2001, s.112). O vráceném zákonu v původním znění totiž hlasuje znovu Poslanecká sněmovna (Senát již nikoliv), která může prezidentské veto přehlasovat, potřebuje k tomu nadpoloviční většinu všech poslanců a zákon je následně vyhlášen, tzn. je zveřejněn ve Sbírce zákonů ČR. (čl.50 Ústavy). *„Prezident by měl spolupodepisovat i zákon, který dříve vetoval (tj. odmítl podepsat). Prezidentem vetované zákony jsou však vyhlášovány bez jeho podpisu. Podpisy mají pouze symbolický (popř.procedurální) charakter“* (DAVID, 2001, s.112).

Další pravomocí prezidenta, k jejíž realizaci je ve Francii nutno podpisu předsedy vlády zatímco v České republice nikoliv, je možnost svolání komor Parlamentu. Česká ústava (čl.62 odst.b) dává prezidentovi možnost svolání Poslanecké sněmovny. Jedná se o formální právo uplatňované zejména v době po volbách. Neuplatní-li ho, Poslanecká sněmovna se sejde sama. Navíc podle čl.34 prezident v době přerušení zasedání obou komor může požádat jejich předsedy o svolání zasedání před stanoveným termínem. Francouzský prezident může pomocí dekretu svolat mimořádnou schůzi komor (čl.30) a v případě revize ústavy je může shromáždit v Kongresu (čl.89).

Velvyslanci a vyslanci obou zemí jsou jmenováni a odvoláváni hlavou státu, která jim také předá pověřovací listiny (*lettres de créances*). Přísluší jí také přijímat pověřovací listiny vedoucích zastupitelských misí cizích států a vyjadřuje souhlas s jejich pověřením. (čl.63 Ústavy České republiky odst.d,e; čl.14 Ústavy Francouzské republiky)

Prezident je také garantem nezávislosti soudní autority, jak praví francouzská ústava, a podle té české jmenuje všechny soudce od okresních soudů až po Nejvyšší

či Ústavní soud (v posledních dvou případech ale nepotřebuje podpis předsedy vlády a jedná se tedy o samostatnou pravomoc). Francouzskému prezidentovi slouží jako pomocný orgán *Nejvyšší soudcovská rada*,⁹⁷ jež má šest členů – dva jmenuje prezident a po dvou také předsedové obou komor Parlamentu. Pojednává o ní čl.65 Ústavy, který prošel od roku 1958 řadou změn, k té poslední došlo 23.července 2008 během revize Ústavy. Jednou z hlavních inovací je fakt, že prezident již radě nepředsedá, což byl jeden z cílů prezidenta Sarkozyho, podle kterého tím bude lépe zajištěna nezávislost soudní moci (MASSOT, 2008, s.127). Do oblasti justice spadá také další pravomoc a tou je udělení milosti (*la grâce*) nebo amnestie (*l'amnistie*), která je považována za významnou kontrolní pravomoc exekutivy nad jurisdikcí. Zatímco ve Francii podle čl.17 Ústavy je individuální milost⁹⁸ kontrasižnanou pravomocí (i když někteří autoři připouštějí, že podpis premiéra je zde pouze formální záležitostí – např. Acquaviva, a jiní ji dokonce řadí mezi samostatné – např. Massot), český prezident může o udělení milosti rozhodovat samostatně (viz *Vlastní pravomoci*) a spolupodpis potřebuje jen při udělení amnestie neboli kolektivního zmírňování trestů. Amnestie se vyhlašuje obvykle u příležitosti nějakého výročí, státního svátku nebo po volbě nového prezidenta a nejčastěji se týká zmírňování trestných činů z nedbalosti. (DAVID, 2001, s.123). Mnoho diskusí vyvolala amnestie nově zvoleného prezidenta V.Havla v roce 1990, která je někdy považována za příliš širokou a při níž měly být propuštěny na svobodu i osoby páchající nebezpečnou trestnou činností.

Oba prezidenti mají pochopitelně ještě řadu dalších zejména reprezentativních pravomocí – jako například : česká hlava státu uděluje (a propůjčuje) státní vyznamenání (Řád Bílého lva, Řád T.G.Masaryka, Medaile Za hrdinství, Medaile Za zásluhy). S jejich funkcí nejvyšších velitelů ozbrojených sil souvisí také jmenování a povyšování generálů a v případě francouzského prezidenta i jiných vojenských činitelů. (čl.63 Ústavy České republiky odst. g, h; čl.13 Ústavy Francouzské republiky).

⁹⁷ „*Il est assisté par le Coseil supérieur de la Magistrature*“ (čl. 64 Ústavy)

⁹⁸ Během již zmiňované revize ústavy v roce 2008 došlo k doplnění článku týkajícího se udělení milosti o pojem *individuální*. Ještě před touto úpravou prezident Sarkozy odmítl udělit kolektivní milost tradičně udělenou v den státního svátku – 14.července.

4.6 Odpovědnost prezidenta

Při posuzování činů, za které je prezident odpovědný v době, kdy vykonává svůj mandát, rozlišujeme odpovědnost politickou a odpovědnost trestní.

4.6.1 Politická odpovědnost

V parlamentním režimu (viz výše) není prezident nikdy politicky odpovědný, proto jsou také jeho rozhodnutí spolupodepisována předsedou vlády nebo ministry. Je to tedy vláda, kdo odpovídá za politiku země. Pokud ji zákonodárci nepovažují za vhodnou, mohou jí vyjádřit nedůvěru a vláda bude následně nucena podat demisi. Český systém odpovídá danému modelu a i Francouzská republika tento princip zachovává⁹⁹, ač není řazena mezi parlamentní režimy a některé významné akty prezidenta nejsou kontrasignované. A navíc dosud zůstává v platnosti zákon z roku 1881 (tedy z období III. republiky), který zaručuje osobě prezidenta zvláštní ochranu a podle něhož jsou trestné všechny kritiky urážející hlavu státu. Použití tohoto zákona by mohlo být nebezpečné, protože autorovi „kousavé“ kritiky způsobu prezidentské vlády by hrozilo vězení.¹⁰⁰

V části nazvané *Ukončení funkce* jsem zmiňovala, že francouzský prezident volený občany je odpovědný hlavně jim. Pokud tedy znovu kandiduje na svůj post, jedná se vlastně o určitý způsob ověřování si, zda voliči byli spokojeni s jeho politikou v době zastávání úřadu. Nicméně tento způsob je často zpochybňován vzhledem ke skutečnosti, že nemalý vliv na výsledek volby má seznam kandidátů. O tom jsme se mohli přesvědčit v roce 2002. Dosluhující prezident J.Chirac se původně domníval, že je jediným možným pravicovým kandidátem. To se však zmýlil a v té době nejednotná pravice nominovala ještě řadu dalších (např. F.Bayrou, A.Madelin nebo

⁹⁹ Francouzský prezident je neodpovědný, zatímco jím jmenovaná vláda je odpovědná jemu i Parlamentu.

¹⁰⁰ Zatím byl využit pouze dvěma prezidenty na počátku V. republiky – de Gaulle a Pompidou nechali stíhat některé osoby (ACQUAVIVA, 2004, s. 132).

Ch.Boutin), kteří všichni měli šanci na úspěch. Chiracovým jediným trumfem byl fakt, že většinu jeho mandátu tvořilo období koexistence a mohl tedy jako člen opozice kritizovat levicovou vládu premiéra L.Jospina, jenž také kandidoval. Ten nakonec skončil v prvním kole na třetím nepostupovém místě se ziskem 16,2% hlasů, do druhého kola prošel Chirac s pouhými 19,9% a zcela nečekaně představitel extrémní pravice Jean-Marie Le Pen¹⁰¹ s 16,9%, který dokonce zvítězil ve třetině regionů. Následovalo však velké množství protestů a protilepenovských demonstrací. Druhé kolo se tak stalo bojem za republikánské a demokratické hodnoty. Díky tomu Chirac, který původně neměl valnou podporu, paradoxně zvítězil s nejlepším dosaženým výsledkem v historii přímé volby – 82,2% hlasů. (BRÉCHON, 2009, s.128-129)

„Prezident je přímo a výlučně¹⁰² odpovědný jen občanům až do konce svého mandátu“ (JAN, 2008, s.121). Odpovědností vůči voličům lze rozumět i to, že prezident může podat demisi v případě, že je mu nepříznivě nakloněna většina v parlamentu (zvolená lidem) nebo pokud se občané vyjádří negativně v referendu (viz de Gaulle v roce 1969). Podle některých autorů jsou ale obě možnosti sporné, protože legislativní volby nesouvisí s prezidentskými a plebiscitní charakter referenda byla osobní interpretace de Gaulla (ACQUAVIVA, 2004, 134-135). Jiní naopak označují francouzského prezidenta za republikánského monarchu (*monarque républicain*) odpovědného voličům, který „*panuje a vládne*“, zatímco hlava parlamentní republiky „*panuje a nevládne*“¹⁰³, protože „*demokracie nesnese, aby moc a odpovědnost byly rozděleny*“ (JAN, 2008, s.120). Politická odpovědnost hlavy státu je v současné době mizivá, ne-li nulová. Jak jsem již zmínila, referendum o evropské ústavní smlouvě (2005) znovu prokázalo, že prezidenti odmítají nést jakoukoliv odpovědnost i přesto, že se J.Chirac během kampaně silně angažoval pro přijetí.

¹⁰¹ Le Pen byl jedním ze zakladatelů Národní fronty (*Front national*) v roce 1972, patří do národnostního křídla, které prosazuje patriotismus, protiimigrantskou politiku, antigaullismus, odmítá evropskou integraci a nesmířilo se se ztrátou kolonií, zejména Alžírsko. Le Pen se též nechvalně proslavil svým projevem v roce 1987, kdy označil genocidu Židů a plynové komory za maličkosti během druhé světové války, nebo v roce 1997 popíráním rasové rovnosti. (BRÉCHON, 2009, s.69-71)

¹⁰² „*directement et exclusivement*“

¹⁰³ „*regne et gouverne*“ ; „*regne et ne gouverne pas*“

4.6.2 Trestní odpovědnost

Podle české ústavy (čl.65) „prezidenta republiky nelze zadržet, trestně stíhat ani stíhat pro přeštek nebo jiný správní delikt.[...] může být stíhán pro velezradu, a to před Ústavním soudem na základě žaloby Senátu. [...] Trestní stíhání pro trestné činy spáchané po dobu výkonu funkce prezidenta republiky je navždy vyloučeno.“ Také v původní verzi francouzské ústavy z roku 1958 byl prezident trestně odpovědný jen za spáchání velezrady (čl.68). Přičemž soud definoval velezradu, které se prezident dopustil, a rozhodoval o výši trestu. Žádný z prezidentů nebyl za velezradu souzen. 18.července 1998 Francie podepsala dohodu o založení Mezinárodního trestního dvora (*Cour pénale internationale*), jež je v platnosti od 1.července 2002. U něj může být prezident souzen za nejzávažnější činy spáchané na mezinárodní úrovni jako je např. genocida, činy proti lidskosti nebo válečné zločiny. (ACQUAVIVA, 2004, s.133)

Postupně se začaly objevovat polemiky o odpovědnosti hlavy státu za delikty, ke kterým došlo před nebo po nástupu do úřadu. Přispěla k nim i aféra s tehdy aktuálním prezidentem J.Chiracem týkající se doby, kdy byl ještě starostou Paříže. Kasační soud (*Cour de cassation*) rozhodl, že v době výkonu mandátu nemůže být prezident stíhán¹⁰⁴ (souzen může být pouze Vyším dvorem – viz níže, a pouze za velezradu), protože byl zvolen, aby utvrzoval zákonné fungování moci veřejné a chod státu (ACQUAVIVA, 2004, s.134). Sám Chirac dekretem ze 4.července 2002 ustanovil komisi soudců vedenou profesorem P.Avrilem, jejímž úkolem bylo zabývat se otázkou trestní odpovědnosti hlavy státu. Výsledná zpráva – navrhuje například potvrdit neodpovědnost prezidenta či nemožnost jeho předvolání před jakoukoliv soudní či administrativní francouzskou autoritu – byla předána 12.prosince 2002 a svými závěry z velké části inspirovala změnu ústavy, ke které došlo 23.února 2007. (JAN, 2008, s.137)

¹⁰⁴ „Proto také padlo nařčení, že prezident Chirac v roce 2002 kandidoval znovu jenom proto, aby se vyhnul soudu“ (PEROTTINO, 2005, s.105).

Tato revize ústavy¹⁰⁵ přinesla několik významných změn. Došlo k jasnému rozlišení trestní a politické odpovědnosti – první definuje článek 67 Ústavy a druhou článek 68. Z článku 67 vyplývá, že prezident není odpovědný za činy spáchané z výkonu funkce, tzn. je odpovědný za ty, kterých se dopustil ještě před svým nástupem do úřadu a nebo za ty, co s úřadem nesouvisí. Soudní proces s ním může být zahájen až měsíc po odchodu z funkce. Dále je zde řečeno, že „nemůže být během svého mandátu žádnou soudní ani administrativní francouzskou mocí předvolán jako svědek, být předmětem získávání informací, vyšetřování nebo stíhání.“¹⁰⁶ Kvůli této větě je změna některými autory (např. P.Janem) kritizována.¹⁰⁷ Může totiž dojít k absurdní situaci, jakou je fakt, že se prezident nemůže rozvést či oženit. Je tedy s podivem, že současný prezident N.Sarkozy se během svého funkčního období stihl rozvést a znovu oženit, když žádný francouzský soudce ani úředník nemá vyšší autoritu než on a z tohoto důvodu nemá právo o něm rozhodovat.

Článek 68 se zabývá možností sesazení hlavy státu, k němuž může dojít, jestliže prezident „nedostojí svým povinnostem způsobem zjevně neslučitelným s výkonem mandátu.“¹⁰⁸ Ačkoli by se mělo jednat o politickou odpovědnost, z daného článku to jednoznačně nevyplývá. „Nedostání svěřeným povinnostem může být stejně dobře vážné nevhodné chování tak jako zřejmá neznalost ústavního pořádku“¹⁰⁹ (MASSOT, 2008, s.91). Dále je v něm uvedeno, že francouzský prezident může být souzen a popřípadě sesazen pouze jediným kompetentním orgánem a tím je Vyšší dvůr (*la Haute Cour*)¹¹⁰, který je tvořen oběma komorami Parlamentu a předsedá mu předseda Národního shromáždění. K jeho svolání je potřebný dvoutřetinový souhlas každé z komor a rozhoduje též dvoutřetinovou většinou. Než se vysloví, prezidentovi je dočasně znemožněno vykonávat funkci. V takovém případě jej zastupuje předseda Senátu. Vyšší dvůr je svrchovaným soudcem (*juge souverain*),

¹⁰⁵ Již jsem se o ní zmínila v části 4.4. *Ukončení funkce*.

¹⁰⁶ „*Il ne peut, durant son mandat et devant aucune juridiction ou autorité administrative française, être requis de témoigner non plus que faire l'objet d'un acte d'information, d'instruction ou de poursuite*“

¹⁰⁷ „*la révision est aussi inutile qu'ubuesque*“ – Tato změna je stejně tak zbytečná jako groteskní (JAN, 2008, s.139)

¹⁰⁸ „...*en cas de manquement à ses devoirs manifestement incompatible avec l'exercice de son mandat*“ (čl. 68 Ústavy)

¹⁰⁹ „...*le manquement aux devoirs de la charge pouvant être aussi bien une grave inconduite qu'une méconnaissance flagrante des règles constitutionnelles*“

¹¹⁰ Dříve to byl Vyšší soudní dvůr (*la Haute Cour de justice*), který měl 24 členů – polovina byla volena z Národního shromáždění a druhá ze Senátu, kteří si sami vybírali svého předsedu.

tzn. proti jeho rozsudku není odvolání a nemůže být ani zrušen. Lhůtou pro jeho rozhodnutí je jeden měsíc. Jednání probíhají za zavřenými dveřmi, ale výsledek je vyhlášován veřejně. Rozhodnutí dvora vstupuje okamžitě v platnost. Pokud nedošlo k sesazení, prezident se znovu ujímá své funkce. Bylo-li však rozhodnuto opačně, dochází k jeho nahrazení v úřadě. Prezident se stává „obyčejným občanem“ a může být tedy souzen běžnými soudy.

4.7 Prezident a zahraniční politika

V následující části práce se budu zabývat úlohou prezidenta na mezinárodním poli. Některé informace vztahující se k danému tématu se již objevily v předcházejících kapitolách (viz *Pravomoci prezidenta*), přesto považuji za účelné věnovat samostatnou pozornost i této oblasti.

Oba prezidenti, jak již bylo řečeno, zastupují stát navenek, přijímají velvyslance či jiné představitele cizích zemí, sjednávají a ratifikují smlouvy.¹¹¹ Podle V.Šimíčka je prezident „*mezinárodně právně považován za vnitrostátní orgán legitimní k činění úkonů zavazujících stát*“ (ŠIMÍČEK, 2008, s.191). Ve srovnání s Českou republikou má Francie nepochybně větší vliv na mezinárodním poli a stejně tak i její prezident. Ten se účastní od roku 1958 všech mezinárodních setkání, kde je doprovázen ministrem zahraničních věcí. „*Vlastně hlavně kvůli Francii jsou evropské summity označovány jako schůze hlav států a předsedů vlád*“¹¹² (MASSOT, 2008, 122).

V souvislosti s francouzským prezidentem (zejména de Gaullem) se často mluví o tzv. *rezervované doméne*¹¹³, což znamená, že existuje několik oblastí pro něž je prezident obzvláště kompetentní. Někdy se jim francouzsky říká „čtyři A“ – *Algérie*

¹¹¹ viz *Kontrasignované pravomoci prezidenta*

¹¹² Do konce 90.let to bylo ještě Finsko, které se ale vrátilo ke svému parlamentaristickému režimu. Dnes kromě Francie zastupuje prezident jen Kyperskou republiku.

¹¹³ „*domaine réservé*“ – autorem termínu je J.Chaban-Delmas a použil jej poprvé na kongresu gaullistické strany (tehdy UNR) v roce 1959 (PEROTTINO, 2005, s.102)

(Alžírsko), *Afrique* (Afrika), *Armée* (armáda), *Affaires étrangères* (zahraniční věci), protože původně se týkala hlavně alžírské otázky, Společenství s bývalými koloniemi, diplomacie a obrany. Posléze však de Gaulle a po něm i ostatní prezidenti popírali existenci nějaké vyhrazené domény, protože by pro ně byla omezující a svazující. Nakonec i sám autor pojmu – J.Chaban-Delmas – konstatoval, že nebyla žádná rezervovaná doména z prostého důvodu, že prezidentovi patří všechny. Prezident si v některých případech může dovolit přesáhnout i ústavní omezení – jako F.Mitterrand, když rozhodl, že Francie odpouští zemím třetího světa část dluhu, ačkoliv o tom měl rozhodnout parlament. (PEROTTINO, 2005, s.102-103).

Francouzský prezident si vždy udržuje právo určovat orientaci diplomacie. „*Prezident définit la politique de l'état et le gouvernement se borne à la diriger*“¹¹⁴ (MASSOT, 2008, s.120). To platí i v období kohabitace – alespoň pokud jde o *vyhrazenou oblast*. Příkladem je podpis Amsterdamské smlouvy, k němuž došlo za kohabitace, přesto podíl prezidenta na jednáních byl minimálně tak významný jako opozičního předsedy vlády. Dalším rysem významného postavení francouzské hlavy státu v zahraniční politice země je jeho „privilegovaný vztah“ k ministři zahraničních věcí (*ministre des Affaires étrangères*). Ten zůstává často ve své pozici, i když dojde ke změně vládního kabinetu. Například za dobu vlády de Gaulla se vystřídali tři předsedové vlád a jen dva ministři zahraničí, za Mitterranda dokonce sedm premiérů a pouze čtyři ministři zahraničí. Většinou je do této pozice dosazen někdo z „věrných“ prezidentovi.¹¹⁵ Každý týden dochází ministr zahraničí do Elysejského paláce, kde jedná s prezidentem bez přítomnosti předsedy vlády. Navíc jeho účast na Radě ministrů a téma, na které se zaměří, jako jediné „*neprochází filtrem v Matignonu*“¹¹⁶ (MASSOT, 2008, s. 122). Současný prezident N.Sarkozy zavádí nový přístup ve vztahu k diplomacii. Jeho cílem je určovat její směr rovnou z Elysejského paláce.

Členství v Evropské unii je v současné době asi nejvýznamnějším určovatelem orientace zahraniční politiky obou zemí. I když Francie patří k zakládajícím členům

¹¹⁴ „*le Président de la République définit la politique de la Nation et le Gouvernement se borne à la conduire*“

¹¹⁵ J.Massot uvádí jako příklad : M. Debré (1968), M.Jobert (1973), J.François-Poncet (1978), R.Dumas (1984) a D.de Villepin (2002). (MASSOT, 2008, s.122)

¹¹⁶ Matignonský palác je sídlem premiéra a vlády.

(byla mezi šesti prvními státy, které v roce 1957 podepsaly Římské smlouvy) a Česká republika přistoupila teprve nedávno (2004), přesto se setkaly v po sobě jdoucích předsednictvích v Radě Evropské unie - na konci roku 2008 předávala země galského kohouta vládu státu v srdci Evropy.

S blížícím se střídáním se v médiích začaly objevovat zprávy, které lehce nadneseně upozorňovaly na mocenské ambice prezidenta Sarkozyho, jenž se podle nich nebude chtít zcela vzdát místa v čele Evropy. Nezůstalo také bez povšimnutí, že Česká republika bude předsedat Evropské unii s hlavou státu, která se otevřeně staví proti samotné myšlence evropské integrace.¹¹⁷ Významným bodem, který poznamenal obě předsednictví, byla Lisabonská smlouva (tzv. *evropská ústava*). Před francouzským předsednictvím ji Irové odmítli v referendu, což potěšilo V.Klausa, podle kterého *„představuje krok od Evropy států k Evropě jednoho evropského státu [...] ruší tak dosavadní Evropskou unii jako smluvní svazek členských států a vytváří nový právní subjekt, jakýsi federální stát sui generis“* (NOVÁK, 2008, s.379). Současný český prezident totiž preferuje formu malého státu, kde vše, co je možno, je přenecháno trhu. Francouzi se též vyjádřili negativně v „referendu o evropské ústavě“ v květnu 2005. Nicméně podle N.Sarkozyho tím byla zapříčiněna krize uvnitř Evropské unie, a proto usiloval o to, aby jednání o Lisabonské smlouvě byla dokončena. Nakonec i přes problematickou českou ratifikaci byl proces schvalování završen – došlo k tomu však až za předsednictví třetího státu v pořadí – Švédska.

¹¹⁷ V.Klaus *„přirovnal EU k sovětskému RVHP, které ohrožuje českou suverenitu a identitu. [...] V den referenda o vstupu do EU (14.června 2003) se odebral na horu Blaník, symbol odboje“* (RUPNIK, 2009, s.127)

5 *NEPŘEHLÉDNUTELNÝ NIKOLAS SARKOZY*

Výběrem přívlastku *nepřehlédnutelný* jsem chtěla naznačit, že postava současného francouzského prezidenta je známá prakticky všem občanům Evropské unie včetně těch, kteří se o politickou scénu nijak zvlášť nezajímají. Je sice pravda, že český prezident není též neznámý (hlavně díky svému postoji k Lisabonské smlouvě či globálním změnám klimatu). Ale jak jsem naznačila již v *Úvodu* své práce, domnívám se, že český čtenář je obeznámen s českým politickým vývojem a bude tedy pro něj přínosnější, věnuji-li poslední kapitolu osobě, která stojí v čele francouzské republiky.

Francouzští panovníci významně ovlivňovali po celá staletí běh dějin a nejinak je tomu u prezidentů V.republiky (někdy nazývaných *republikánskými monarchy*). Od roku 2007 stojí v čele Francie Nicolas Sarkozy, celým jménem Nicolas Paul Stéphane Sarkozy de Nagy–Bosca. Tento právník (narozený 28.ledna 1955) s maďarsko-židovsko-řeckými kořeny má za sebou již dlouhou politickou kariéru. V devatenácti letech se stal členem UDR.¹¹⁸ Ve dvaceti letech byl krajským předsedou mladých gaullistů v departementu Hauts-de-Seine. Poté byl v čele sdružení mladých, kteří podporovali kandidaturu J.Chiraca (1980-1981). V roce 1983 se v pouhých 28 letech stal starostou pařížské čtvrti Neuilly-sur-Seine, což je prestižní čtvrť, kde žije řada nejbohatších a nejvlivnějších lidí Francie. Někteří ji označují za „*Francii jak z nereálného propagačního materiálu.*“¹¹⁹ Všude je spousta zeleně, upravené fasády, málo imigrantů atd. Sarkozy zastával funkci tamějšího starosty až do roku 2002 a dodnes má ve čtvrti plnou podporu. Současně se ve 34 letech stává poslancem a o čtyři roky později ministrem pro rozpočtovou

¹¹⁸ *Union pour la défense de la République* (Unie na ochranu republiky) vznikla z UNR (*Union pour la nouvelle République* - Unie pro novou republiku) po květnu 1968 v reakci na tehdejší události (BRÉCHON, 2009, s.108). V prosinci 1976 byla nahrazena novou gaullistickou stranou RPR (*le Rassemblement pour la République* – Sdružení pro republiku), kterou založil J.Chirac. (BRÉCHON, 2009, s.114)

¹¹⁹ Hlavní favorité útočí ze svých bašt. *Mladá fronta Dnes*, 2007, roč. 17, č. 99, s. A7.

politikou (*ministre du Budget*) ve vládě E.Balladura, kterému v roce 1995 dělal mluvčího v prezidentské kampani. Následovala krátká odmlka až do roku 1997, kdy se stává generálním tajemníkem strany RPR a v období od dubna do června 1999 dokonce jejím dočasným předsedou. Po neúspěchu strany ve volbách do evropského parlamentu se Sarkozy opět stahuje do ústraní a do roku 2002 působí pouze jako právník a poslanec v Hauts-de-Seine. (BRÉCHON, 2008, s.58)

Od roku 2002 zastává nejvyšší politické posty. Nejprve byl jmenován ministrem vnitra. V té době byl členem nově vytvořené gaullistické strany UMP (*Union pour un mouvement populaire*), která byla stranou J.Chiraca a v jejímž čele stál prezidentův stoupenec A.Juppé. V roce 2004 proběhly krajské a evropské volby, v nichž UMP utrpěla hořkou porážku. Z dvaadvaceti metropolitních regionů jí zbyly pouze dva (Alsasko a Korsika) a ve volbách do evropského parlamentu získala jen 16,6% hlasů (BRÉCHON, 2009, s.132). Dalším zhoršením situace UMP byla demise A.Juppého z důvodu trestního stíhání (v aféře kolem fiktivních zaměstnanců pařížské radnice). Ta však znamenala šanci na postup pro Nikolase Sarkozyho, který ji pochopitelně využil, i když se musel vzdát (na žádost J.Chiraca) ministerského postu. Ve straně provedl řadu reforem s cílem vytvořit si pevnou základnu pro prezidentské volby.

Prezident Chirac zaznamenal v roce 2005 další volební neúspěch, když občané znovu vyjádřili svůj nesouhlas s politikou vlády – tentokrát to bylo v referendu o „evropské ústavě“.¹²⁰ Byl tedy nucen vyhovět hlasům, které se dožadovaly odvolání předsedy vlády (J.-P. Raffarina). Na jeho místo prezident jmenoval jednoho ze svých spolupracovníků – D. de Villepina.¹²¹ Také znovu přijal do funkce ministra vnitra N.Sarkozyho a umožnil mu zároveň setrvání v čele UMP, což mu několik měsíců předtím zakázal. Na podzim téhož roku propukly nepokoje na předměstích velkých měst, kde žijí převážně přistěhovalci a které jsou častým zdrojem konfliktů (ať reálných či těch verbálních na politické scéně). Sarkozy při řešení daného problému ukázal, že dokáže jednat rázně a nekompromisně, čímž si získal popularitu u „původních“ Francouzů.

¹²⁰ Nesouhlas s ní vyjádřilo 54,7% voličů (BRÉCHON, 2009, s.133)

¹²¹ Dominique de Villepin – bývalý generální tajemník v Elysejském paláci, poté ministr zahraničních věcí a následně ministr vnitra.

Napjatý vztah mezi de Villepinem a Sarkozym přetrvával, a jak se přibližoval termín prezidentských voleb, tak se ještě více vyostřoval. Nakonec rozhodl nešťastný zákon vydaný premiérem v lednu 2006 označovaný jako CPE,¹²² který měl pomoci snížit nezaměstnanost mladých. Podle tohoto zákona mimo jiné mohl zaměstnavatel dát zaměstnanci výpověď bez udání důvodu po dobu dvou let. Protesty na sebe nenechaly dlouho čekat – nejprve začali stávkovat studenti univerzit a postupně se k nim přidávaly další vrstvy obyvatel. Probíhaly obrovské manifestace, kterých se podle odhadů účastnilo vždy jeden až tři miliony lidí, proto byla situace někdy nazývána *novým květnem 1968* (BRÉCHON, 2009, s.135). De Villepin však nechtěl ustoupit a byl to právě Nicolas Sarkozy, kdo se stávkujícími vyjednával. Ti přeci jen zvítězili a zákon musel být změněn. Ale poklesu popularity předsedy vlády a stejně tak prezidenta to již nezabránilo a vše nasvědčovalo tomu, že Sarkozy bude jediným vážným pravicovým kandidátem na post prezidenta.¹²³

Svou volební kampaň pod heslem „*pracujme více, abychom více získali*“¹²⁴ vedl velmi aktivně. Mezi body jeho programu patřilo původně prodloužení 35-ti hodinového pracovního týdne, od toho však brzy ustoupil (vyvolalo to totiž velkou nevoli u občanů) a spokojil se s osvobozením přesčasových hodin od daní. Kladl důraz na zásluhy a úsilí, zatímco jeho nejsilnější protikandidátka socialistka Ségolène Royalová¹²⁵ zdůrazňovala podporu znevýhodněných. Sarkozy dále například požadoval zpřísnění trestů a jednou z jeho hlavních priorit byla ve Francii často diskutovaná otázka imigrantů. Chtěl omezit tzv. *seskupování* rodin přistěhovalců (neboli možnost přistěhovat se za svým příbuzným, který se už ve Francii usadil) a vytvořit ministerstvo imigrace a národní identity. Svým pevným postojem vzhledem k přistěhovalecké politice získal na svou stranu řadu bývalých stoupenců *Národní fronty* (viz výše). Jeho dalším požadavkem bylo snížení daní (zejména u nejvyšších příjmů) a pokles státních výdajů. Na rozdíl od něj Royalová

¹²² *Contrat première embauche* – smlouva o prvním zaměstnání

¹²³ J.Chirac dlouho tajil, zda bude opět kandidovat či nikoliv, nakonec až 11.března 2007 oznámil, že se volby nezúčastní. UPM tedy vybrala Sarkozyho jako svého prezidentského kandidáta. K jeho volbě – získal 98% - ve straně došlo poprvé (de gaullovská tradice odmítala „předvýběr“ kandidáta v rámci strany) a jednalo se o jednu z reforem zavedených právě Sarkozym. (BRÉCHON, 2009, s.136)

¹²⁴ „*travailler plus pour gagner plus*“

¹²⁵ S.Royalová, kandidátka PS (*Parti socialiste* – Socialistická strana), matka čtyř dětí, pracovala v letech 1982-88 jako poradkyně v Elysejském paláci, byla také ministryní – školství, životního prostředí, rodiny či handicapovaných osob. Od roku 2004 stojí v čele regionu Poitou-Charentes. (BRÉCHON, 2008, s.59)

požadovala zvýšení minimální mzdy na 1500 euro, podporu zaměstnanosti mladých či státní pomoc podnikům. Třetím kandidátem, který se dosti nečekaně objevil se silnou podporou v předvolebních průzkumech, byl François Bayrou reprezentující UDF.¹²⁶ Představoval tzv. lidového kandidáta, který by byl určitým kompromisem mezi vyhraněnými postoji UMP a PS. V jeho programu se objevila témata jako zavedení práva na bydlení, snížení spotřeby energií nebo omezení přílivu imigrantů.

První kolo voleb se uskutečnilo 22.dubna 2007 a jeho výsledky potvrdily, že Sarkozyho úsilí vynaložené do kampaně se vyplatilo. Získal 31,2% hlasů (11,45 milionů voličů), což byl nejlepší výsledek pravicového kandidáta od roku 1974. Royalová na druhém místě získala 25,9% a třetí Bayrou 18,6% hlasů (BRÉCHON, 2008, s.62). Velká volební účast – 83,77%, tedy více než 37 milionů voličů - potvrdila, že Francouzům není lhostejné, kdo bude stát v čele jejich státu v dalších pěti letech. Největší podporu měl Sarkozy na severu a severovýchodě země. Korsika se ukázala jako velmi rozporuplný region. Zatímco v některých jejích departementech zvítězil Sarkozy s téměř 100% hlasů, v jiných zase s přehledem uspěla Royalová. Ta si nejvíc hlasů připsala v departementech na jihu a jihovýchodě země. Bayrou získal podporu východních departementů při hranicích s Německem a v Pyrenejích.¹²⁷

Do druhého kola naplánovaného na 6.května tedy postoupil Nicolas Sarkozy a Ségolène Royalová. Nakonec zvítězil pravicový kandidát s 53,1% hlasů. Royalová získala 46,9% (BRÉCHON, 2008, s.63). Zatímco příznivci nového prezidenta začali okamžitě po vyhlášení výsledků slavit, v některých městech a zejména na předměstích, kde žije nejvíce přistěhovalců, vyvolalo Sarkozyho vítězství řadu incidentů. Na mnoha místech hořela auta, bylo zraněno několik osob a došlo i k zatýkání protestujících. Největší nepokoje byly v Paříži, Lille, Štrasburku, Lyonu, Nantes a Marseille.¹²⁸

Konečně 16.května Nicolas Sarkozy, představitel UMP, vystřídal J.Chiraca v Elysejském paláci, toto vítězství znamenalo třetí porážku v řadě pro levicového

¹²⁶ *Union pour la démocratie française* (Unie pro francouzskou demokracii) – středo-pravicová (negauilistická) strana

¹²⁷ *LE FIGARO* [online]. 2007 [cit.2009 – 12 – 28]. Dostupné na [www:
<http://www.lefigaro.fr/elections-presidentielles-2007/.htm>](http://www.lefigaro.fr/elections-presidentielles-2007/.htm).

¹²⁸ Po triumfu Sarkozyho vzplála auta. *Mladá fronta Dnes*, 2007, roč. 17, č. 115, s. A6.

kandidáta. Sarkozy ihned po svém nástupu jmenoval svou první vládu v čele s François Fillonem¹²⁹, kterou tvořilo osm mužů a sedm žen. Mezi ministry byl jeden středový a jeden levicový politik a mezi sekretáři státu byli tři zástupci levice.¹³⁰ V následných legislativních volbách konaných 10. a 17.června zvítězila (i když ne s takovou převahou jak se předpokládalo) pravice a prezident tak získal relativně silný mandát potřebný k realizaci svých cílů.

Původně vysoká popularita prezidenta Sarkozyho začala půl roku po volbách povážlivě klesat. Počátkem roku 2008 velká část obyvatel pocítila dopady finanční krize, a tím více ji popuzovaly zprávy o rozmařilém stylu prezidentova života, které předkládala veřejnosti média. Katolickou část voličstva navíc rozněval fakt, že se Sarkozy rozvedl a hlavně, že se ani ne dva měsíce po rozvodu opět oženil. Prezidentova popularita byla dokonce menší, než jaké dosáhl předseda vlády Fillon.¹³¹ Občané vyjádřili svůj nesouhlas s politikou prezidenta a prezidentské většiny v Parlamentu, když v obecních volbách zaznamenala jeho strana velkou ztrátu ve prospěch levice a stejná situace se opakovala i ve volbách kantonálních, kde přišla o 160 křesel a z celkového počtu 1933 si jich udržela jen 884 (BRÉCHON, 2009, s.139).

Obliba prezidenta mírně stoupla v období francouzského předsednictví Evropské unii. Nebylo to ale na dlouho. Na konci roku 2008 a zejména v prvních čtyřech měsících následujícího roku byla země paralyzována velkými manifestacemi studentů a pracovníků ve školství na všech stupních, kteří protestovali proti novým opatřením zaváděných vládou.¹³² Po dlouhých vyjednáváních se stávkující domohli pouze odkladu celé záležitosti. Došlo sice k dočasnému uklidnění situace, ale ta se může opakovat v roce 2010. Zklamání Sarkozymu také přinesla kodaňská konference v prosinci 2009 o změnách klimatu, kde se chtěl ukázat jako prezident

¹²⁹ F.Fillon – poprvé se dostal do politiky v roce 1981, když byl zvolen poslancem v Sarthe a od té doby se pohyboval v nejvyšší politice. „*Ačkoli je zcela povahově odlišný od Nikolase Sarkozyho, pomáhá mu již od roku 2004*“ (BRÉCHON, 2009, s.138)

¹³⁰ JAIGU,Ch.;JEUDY,B. Le nouveau gouvernement. *Le Figaro* [online]. 2007 [cit. 2009 – 12 – 29]. Dostupné na www: <<http://www.lefigaro.fr/lenouveaugouvernement/c01.htm>>.

¹³¹ Sarkozyho v dubnu 2008 podporovalo jen 33%občanů. (*Le Monde* [online]. 2008. [cit. 2010 – 01 – 16]. Dostupné na www : <http://www.lemonde.fr/sarkozy-un-an-a-l-elysee/infographie/2008/05/05/un-an-de-nicolas-sarkozy_1041488_1036775.html>)

¹³² Jen za první čtyři měsíce roku 2009 proběhlo pouze v Paříži 885 manifestací. (*Le Monde* [online]. 2009 [cit. 2010 – 01 – 16]. Dostupné na www : <http://www.lemonde.fr/web/recherche_breve/1,13-0,37-1080749,0.html>)

citlivý k otázkám životního prostředí. Protože však konference skončila neúspěchem, vyhlásil alespoň, že Evropa si vytvoří svou vlastní organizaci zabývající se tímto problémem. Zmíněný konflikt spolu s dalšími událostmi prohloubil nedůvěru Francouzů ve svého prezidenta, kterého si sami zvolili a nyní od něj očekávají, že dostojí všemu, co sliboval ve svém volebním programu.

Přesto se Nicolas Sarkozy usilovně snaží přesvědčit občany, že si zvolili dobře. Na začátku ledna 2010 například prosazuje, aby 30% studentů na vysokých školách (*grandes écoles*) byli ti, kteří dostávají stipendium, a tím se zvýšila sociální různorodost. „*Vysoké školy nejsou určeny jen několika dětem z rodin vysoké buržoasie.*“¹³³ Také v přistěhovalecké politice Sarkozy neslevuje ze svých závazků – v roce 2009 bylo ze země vyhoštěno 29 000 cizinců bez platných dokladů.¹³⁴ Jeho připravenost rychle reagovat se projevila v polovině ledna 2010, kdy ostrov Haiti postihlo katastrofální zemětřesení. Již následující den po události Francie vysílala první záchranné týmy. Prezident ihned začal dojednávat možnou spolupráci a pomoc.¹³⁵ Nazítří vystoupil na tiskové konferenci, kde vysvětlil, jak budou akce dále pokračovat - např. oznámil, že požádal velitele armády o použití vojenských sil a využití dvou vrtulníků. Také podotkl, že na Francouzských Antilách probíhá mobilizace a bude tedy k dispozici 400 lidí na odstraňování škod. Nebo že plánuje v příštích dnech setkání s americkým prezidentem s cílem dohodnout další společné kroky k obnově poničeného ostrova.¹³⁶

Nicméně ani události na území Francie nezůstávají bez povšimnutí ze strany prezidenta – příkladem je jeho vyjádření, které následovalo bezprostředně po incidentu na Perpignanské univerzitě z 13.ledna 2010, kdy čínský student zabil

¹³³ Pech, M.-E. Sarkozy veut 30% de boursiers dans les grandes écoles. *Le Figaro* [online]. 2010 [cit. 2010-01-17]. Dostupné na [www: <http://www.lefigaro.fr/formation/2010/01/12/01015-20100112ARTFIG00455-sarkozy-veut-30-de-boursiers-dans-les-grandes-ecoles-.php>](http://www.lefigaro.fr/formation/2010/01/12/01015-20100112ARTFIG00455-sarkozy-veut-30-de-boursiers-dans-les-grandes-ecoles-.php)

¹³⁴ *Le Figaro* [online]. 2010 [cit. 2010-01-17]. Dostupné na <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2010/01/07/01016-20100107ARTFIG00548-29000-etrangers-expulses-en-2009-.php>

¹³⁵ Český prezident republiky V.Klaus zaslal ve středu 13. ledna 2010 soustrastný telegram prezidentovi Republiky Haiti René Garcia Prévalovi v souvislosti s ničivým zemětřesením, které Haiti postihlo, v němž vyjadřuje soustrast jménem svým i všech občanů České republiky. (Aktuální tiskové zprávy. *Prezidentská kancelář* [online]. Praha [cit. 2010 – 01 - 17]. Dostupné na [www : <http://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/6406.shtml>](http://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/6406.shtml))

¹³⁶ *Palais d'Elysee* [online]. Déclaration sur la situation en Haïti. [cit. 2010-01-17]. Dostupné na [www : http://www.elysee.fr/documents/index.php?mode=view&lang=fr&cat_id=3&press_id=3266](http://www.elysee.fr/documents/index.php?mode=view&lang=fr&cat_id=3&press_id=3266)

sekretářku a zranil tři vyučující.¹³⁷ Musí totiž brát v úvahu, že díky zkrácenému funkčnímu období, předstoupí před své voliče již v roce 2012 a nemůže být tedy lhostejný k situaci ve své zemi.

Jak jsem naznačila výše, současný francouzský prezident nemá zcela jednoduchou pozici. Jeho podpora ve veřejném mínění v polovině délky funkčního období je nejnižší od jeho zvolení a novináři poukazují na skutečnost, že se častěji než dříve nechá zastupovat dosti populárním předsedou vlády.¹³⁸ Přesto si udržuje výsadní postavení a veškerá významná rozhodnutí ať na národní či mezinárodní úrovni se neobejdou bez jeho participace. Stále lze říci, že funkce hlavy státu je určujícím bodem francouzského politického systému.

¹³⁷ *Le Figaro* [online]. 2010 [cit. 2010-01-17]. Dostupné na www: <<http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2010/01/13/01016-20100113ARTFIG00574-universite-de-perpignan-un-etudiant-tue-une-secretaire-.php>>

¹³⁸ Krátce po zvolení – v červenci 2007 – dosahovala Sarkozyho popularita k 65% voličů. Předseda vlády Fillon měl v té době podporu 56%. V únoru 2010 získal prezident pouhých 31%. Fillon na tom byl o něco lépe – 39%. (*Le Figaro*[online]. 2010. [cit. 2010-02-06]. Dostupné na www : <<http://www.lefigaro.fr/politique/2010/02/03/01002-20100203ARTFIG00615-la-confiance-en-sarkozy-au-plus-bas-depuis-son-election-.php>>

6 ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem porovнала funkce a pozice českého a francouzského prezidenta. Snažila jsem se představit hlavy státu dvou evropských zemí zasazené do kontextu politického režimu a historického vývoje dané země. Mým cílem bylo ukázat, v čem se liší a v čem shodují instituty prezidenta ve Francii a v České republice. Úvodní teoretická část sloužila k vysvětlení pojmů a k seznámení s problematikou politických režimů se zaměřením na roli prezidenta. Následné kapitoly se zabývaly zkoumanými zeměmi a jejich politickým systémem. A konečně hlavním bodem práce bylo porovnání nejvyšších představitelů obou republik za pomoci různých ukazatelů jako například volba hlavy státu, její pravomoci nebo vztah k zahraniční politice. Informace jsem čerpala z neaktuálnější literatury v českém a ve francouzském jazyce a využívala jsem také internetové zdroje. Díky nim jsem se mohla seznámit se současným děním na francouzské politické scéně či s nejnovější verzí francouzské ústavy, která prošla v posledních letech řadou změn, jež ovlivnily i funkci prezidenta republiky.

Postavení prezidenta vyplývá z politického systému, který převládá v dané zemi. V případě Francie se jedná o režim *poloprezidentský* a v České republice *parlamentní*. V prvním typu (jak již název napovídá) je prezident ve výhodnější pozici než ve druhém. Ústavou mu jsou dány širší pravomoci a může lépe zasahovat do politického dění v zemi i na mezinárodní úrovni. Výjimečná pravomoc, jež je vlastní francouzskému prezidentovi, se nachází v čl.16 Ústavy a umožňuje mu v mezních situacích převzít téměř veškerou moc do svých rukou. Nicméně některá práva či povinnosti se shodují – například reprezentace státu navenek, podepisování mezinárodních smluv, vrchní velení ozbrojených sil, právo rozpustit Poslaneckou sněmovnu (resp. Národní shromáždění) aj. Najdeme však i samostatné pravomoci, kterými disponuje český prezident a francouzský nikoliv – například udělení milosti, svolání obou komor Parlamentu ČR či podepsání zákona.

S nadsázkou lze říci, že o francouzském prezidentovi „je neustále slyšet“ zatímco běžní občané České republiky si činnost hlavy státu uvědomují jen zřídka. Vliv prezidenta v zemi galského kohouta je pocíťován téměř každý den. Neustále se v médiích objevují zprávy o jeho krocích, rozhodnutích či tiskových konferencích. Nikolas Sarkozy nezůstává pozadu za svými předchůdci a snaží se zachovávat si vliv na dění ve státě. Díky přímé volbě se prezidentský kandidát musí připravovat dlouho dopředu, ale nesmí se brzy demaskovat. Prezidentské volby jsou zrcadlem francouzského politického života a analyzují národní politickou kulturu. Větší vzdálenost mezi českým prezidentem a občany je dána nejen nepřímou volbou, ale také menším vlivem na chod státu, který mu poskytuje Ústava České republiky.

Domnívám se, že mou práci lze uplatnit ve výuce jak francouzského jazyka tak i společenských věd. Ve druhém případě se didaktické využití přímo nabízí – snažila jsem se volit stručnou a jasnou formu, aby text byl srozumitelný i pro studenty. Použit ho lze při probírání tématu *Stát a právo* na druhém stupni základní školy či *Občan ve státě* (Politologie) na gymnáziu, kdy můžeme na komparaci českého prezidenta s francouzským ukázat význam funkce hlavy státu. Žáci si navíc lépe uvědomí, že systém, který je zaveden v jejich zemi, není všeobecně platný a že existují odlišné typy. Následně je možno vést s nimi diskusi na téma „Postavení prezidenta v rámci různých politických režimů“, při které mohou v práci vyhledávat argumenty pro své názory. V hodinách francouzského jazyka je vhodné seznamovat žáky i s francouzskými reáliemi, kam politický systém a funkce prezidenta rozhodně patří. Použití mé práce by bylo vhodné hlavně v počátcích studia jazyka, kdy nejsou ještě jazykové kompetence žáků dostatečné pro porozumění autentickým dokumentům.

7 POUŽITÁ LITERATURA

DOKUMENTY

Constitution du 4 octobre 1958 [online]. Paris : Conseil Constitutionnel. [cit. 2009-11-24]. Dostupné na www : <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-de-1958.5074.html>>.

Ústava České republiky. Praha : Sagit, 2009. ISBN 978-80-7208-738-9

Ústava francouzské republiky ze dne 4. října 1958. Praha : Reflex, 1990. ISBN 80-155-0001-X

MONOGRAFIE

ACQUAVIVA, J.-P. *Droit constitutionnel et institutions politiques*. Paris : Gualino éditeur, 2004. ISBN 2-84200-690-9

BRÉCHON, P. *La France aux urnes*. Paris : La documentation française, 2009.

BRÉCHON, P. *Les élections présidentielles en France : Quarante ans d'histoire politique*. Paris : La documentation française, 2008.

CABADA, L.; KUBÁT, M. a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha : Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-85850-22-2

COMPAGNON, B.; THÉVENIN, A. *Les Français et leurs partis politiques*. Paris : Hatier, 1993. ISBN 00318

CORDELLIER, S.; LAU, E. *L'État des régions françaises*. Paris : La Découverte, 2004. ISBN 2-7071-4345-6

DAVID, R. *Ústava České republiky : Listina základních práv a svobod*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2001. ISBN 80-7182-109-8

DELPERÉE, F. *Recueil des constitutions européennes*. Bruxelles : Bruyant, 1994. ISBN 2-8027-0938-0

DIMANTOPOULOS, T. *Les systèmes électoraux aux présidentielles et aux législatives*. Bruxelles : Editions de l'Université de Bruxelles, 2004. ISBN 2-8004-1339-5

DVOŘÁKOVÁ, V. a kol. *Komparace politických systémů : Základní modely demokratického systému*. Praha : Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1357-7

GUETTIER, CH. *Le Président sous la Ve République*. Paris : Presses Universitaires de France, 1995. ISBN 2-13-0470-43-2

GUNTEN, B.de; MARTIN, A.; NIOGRET, M. *Les institutions de la France : Ve République*. Paris : Nathan, 2006. ISBN 2-09-183292-7

HLOUŠEK, V.; ŠIMÍČEK, V. (ed.). *Výkonná moc v ústavním systému České republiky*. Brno : MU, 2004. ISBN 80-210-3611-7

JAN, P. a kol. *La constitution de la Ve République : Réflexions pour un cinquantenaire*. Paris : La documentation française, 2008. ISBN 1763-6191

MATHIEUX, J. *Stručné dějiny Francie*. Plzeň : Fraus, 2000. ISBN 80-7238-097-4

NOLČ, J. *Ústava České republiky v otázkách a odpovědích*. Brno : Computer Presse, 2004. ISBN 80-251-0392-7

NOVÁK, M.; BRUNCLÍK, M. (ed.). *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech : Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha : Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-179-6

NOVÁK, M. *Systémy politických stran*. Praha : Slon, 1997. ISBN 80-85850-22-2

PEROTTINO, M. *Francouzský politický systém*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-48-2

RUPNIK, J.; BERTHON, J.-M. *Dialog o Evropě : Praha – Paříž v čase předsednictví Evropské unie*. Praha : CEFRES, 2009. ISBN 978-80-86311-19-7

ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-628-4

SARKOZY, N. *Ensemble*. Paris : XO Éditions, 2007. ISBN 978-2-84-563-345-2

SARTORY, G. *Strany a stranické systémy*. Brno : CDK, 2005. ISBN 80-7325-062-4

ŠIMÍČEK, V. (ed.). *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*. Brno: MU, 2008. ISBN 978-80-210-4520-0

TABERY, E. *Hledá se prezident : Zákulisí voleb hlavy státu*. Praha : Respekt Publishing, 2008. ISBN 978-80-903766-7-0

VODIČKA, K.; CABADA, L. *Politický systém České republiky*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-337-6

TIŠTĚNÉ SERIÁLOVÉ PUBLIKACE

Mladá fronta Dnes, 2007, roč. 17, č. 98,99,100,101,115.

Le président de la République. *L'Histoire*, 2001, č.258, s.31-75.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Mladá fronta Dnes [online]. Dostupné na www : <[http:// www.idnes.fr](http://www.idnes.fr)>.

Le Monde [online]. Dostupné na www : <[http:// www.lemonde.fr](http://www.lemonde.fr)>.

Le Figaro [online]. Dostupné na www : <<http://www.lefigaro.fr>>.

www.assemblee-nationale.fr

www.conseil-constitutionnel.fr

www.elysee.fr

www.hrad.cz

www.ladocumentationfrancaise.fr

www.legifrance.gouv.fr

www.premier-ministre.gouv.fr

www.senat.fr

www.vie-publique.fr

www.vlada.cz

8 PŘÍLOHY

TABULKA č.1 – přehled počtu zemí s republikánským zřízením podle charakteru režimu (NOVÁK, 2008, s.39)

		typ režimu				
			A	B	C	celkem
k o n t i n e n t	Evropa	počet	1	20	12	33
		%	3	60,6	36,4	100,0
	Severní a střední Amerika	počet	10	0	3	13
		%	76,9	0	23,1	100,0
	Jižní Amerika	počet	10	0	2	12
		%	83,3	0	16,7	100,0
	Afrika	počet	17	23	5	45
		%	37,8	51,1	11,1	100,0
	Asie	počet	8	12	12	32
		%	25,0	37,5	37,5	100,0
	Oceánie	počet	2	0	5	7
		%	28,6	0	71,4	100,0
	všechny země	počet	48	55	39	142
		%	33,8	38,7	27,5	100,0

A – přímo volený prezident a neexistence vlády odpovědné parlamentu (prezidentský režim)

B – přímo volený prezident a existence vlády odpovědné parlamentu (poloprezidentský, popř. parlamentní režim)

C – nepřímo volený prezident a existence vlády odpovědné parlamentu (parlamentní režim)

TABULKA č. 2 - Postavení prezidenta – podle síly (NOVÁK, 2008, s.15)

podle Ústavy	v praxi
1. Finsko	1. Francie
2. Island	2. Finsko
3. Výmarn	3. Výmarn
4. Portugalsko	4. Portugalsko
5. Rakousko	5. Rakousko
6. Francie	6. Irsko
7. Irsko	7. Island

TABULKA č. 3 – Způsob volby prezidenta podle jazykových, kulturně politických a dalších faktorů (NOVÁK, 2008, s.36)

		způsob prezidentských voleb			
		přímý	nepřímý	celkem	
úřední jazyk	portugalština	počet	7	0	7
		%	100,0	0,0	100,0
	španělština	počet	18	1	19
		%	94,7	5,3	100,0
	francouzština	počet	21	4	25
		%	84,0	16,0	100,0
	arabština	počet	11	3	14
		%	78,6	21,4	100,0
bývalé francouzské kolonie + Francie	angličtina	počet	18	12	30
		%	60,0	40,0	100,0
země Commonwealthu (republiky)	počet	22	4	26	
	%	84,6	15,4	100,0	
postkomunistické země	počet	17	13	30	
	%	56,7	43,3	100,0	
všechny země	počet	28	7	35	
	%	80,0	20,0	100,0	
	počet	103	39	142	
	%	72,5	27,5	100,0	

TABULKA č. 4 - Přehled počtu zemí s republikánským zřízením podle způsobu volby prezidenta (NOVÁK, 2008, s.34)

		způsob voleb			
			přímý	nepřímý	celkem
kontinent	Afrika	počet	40	5	45
		%	88,9	11,1	100,0
	Jižní Amerika	počet	10	2	12
		%	83,3	16,7	100,0
	Severní Amerika	počet	10	3	13
		%	76,9	23,1	100,0
	Evropa	počet	21	12	33
		%	63,0	37,0	100,0
	Asie	počet	20	12	32
		%	62,5	37,5	100,0
	Oceánie	počet	2	5	7
		%	28,6	71,4	100,0
	všechny země	počet	103	39	142
		%	72,5	27,5	100,0

TABULKA č. 5 – Způsob prezidentských voleb v závislosti na statusu režimu podle hodnocení Freedom House (F.H.) (NOVÁK, 2008, s.34)

status režimu podle F.H.		způsob prezidentské volby		
		přímý	nepřímý	celkem
svobodný	počet	40	24	64
	%	62,5	37,5	100,0
částečně svobodný	počet	38	7	45
	%	84,4	15,6	100,0
nesvobodný	počet	25	8	33
	%	75,8	24,2	100,0
všechny země	počet	103	39	142
	%	72,5	37,5	100,0

TABULKA č.6 – Počet možných volebních období v závislosti na kontinentu a typu režimu (NOVÁK, 2008, s.44)

kontinent		pouze jedno	jedno, po alternaci možné znovuzvolení	pouze dvě	tři nebo čtyři	neomezeně	celkem
Evropa	počet	0	0	25	0	4	29
	%	0	0	86,2	0	13,8	100,0
Amerika	počet	8	5	7	0	1	21
	%	38,1	23,8	33,3	0	4,8	100,0
Afrika	počet	1	0	28	4	8	41
	%	2,4	0	68,3	9,8	19,5	100,0
Asie	počet	4	0	15	1	7	27
	%	14,8	0	55,6	3,7	25,9	100,0
Oceánie	počet	0	0	1	1	2	4
	%	0	0	25,0	25,0	50,0	100,0
režim							
typ A	počet	10	5	20	4	9	47
	%	21,3	10,6	42,6	8,5	18,8	100,0
typ B	počet	1	0	41	2	8	53
	%	1,9	0	77,4	3,8	15,4	100,0
typ C	počet	2	0	15	0	5	22
	%	9,1	0	68,2	0	22,7	100,0
celkem	počet	13	5	76	6	22	122
	%	10,7	4,1	62,3	4,9	18,0	100,0

N=122; pro 20zemí nejsou k dispozici údaje o možnosti a způsobu znovuzvolení
Typ A, B, C – viz TABULKA č.1

9 RESUMÉ

Diplomová práce *Komparace funkcí a pozic prezidenta České republiky a Francie* porovnává instituty hlavy státu dvou evropských zemí a ukazuje, v čem se podobají či naopak liší. Představuje je v kontextu politického režimu a historického vývoje daných zemí. Na úvodní teoretickou část o politických systémech a hlavě státu navazují kapitoly, které se zabývají současným stavem České republiky a Francie z hlediska jejich administrativního rozdělení, vzniku a vývoje republikánství a rozdělení moci. Následující stěžejní část se věnuje srovnání českého a francouzského prezidenta v různých oblastech jako je volba do úřadu, nástup a odchod z funkce, délka mandátu, prezidentské pravomoci, politická a trestní odpovědnost či zahraniční politika. Poslední kapitola pojednává o současném francouzském prezidentovi, kterým je Nicolas Sarkozy, o jeho cestě do čela státu a o problémech, s nimiž se setkává. Cílem práce je za použití aktuálních zdrojů tištěných i elektronických představit funkci české a francouzské hlavy státu v jejich vzájemné komparaci. Lze ji použít jak ve výuce společenských věd tak i francouzského jazyka.

The thesis *The Comparison of the functions and statuses of the presidents of the Czech Republic and France* compares the institutions of the leadership of two European countries and presents the differences and similarities between those. It features them in the context of the political regime and historical development of the given countries. The introductory theoretical part concerned with political systems and state leadership in general is followed by chapters which deal with the contemporary state of the Czech Republic and France in terms of their administrative division, the origin and development of republicanism and the distribution of powers. The main part of the thesis focuses on the comparison of the Czech and French presidents in various domains, such as presidential elections, accession to and vacation of the presidential function, length of term, powers of the president, political and criminal responsibility, or foreign politics. The last chapters deal with the contemporary French president, Nicolas Sarkozy, with his way to the position of the head of state and with the problems he encounters. The goal of this thesis is to present the functions of the Czech and the French president and to compare them while using topical resources either printed or electronic. It can be used as a teaching material for both social sciences and French.

Le mémoire de fin d'études *Comparaison des fonctions et des positions du Président de la République française par rapport à celui de la République tchèque* porte sur deux institutions de chef d'État et montre en quoi elles se ressemblent et en quoi elles sont différentes. Il les présente dans le contexte du régime politique et de l'évolution historique des pays. D'abord, c'est une partie théorique touchant les systèmes politiques et le statut du chef d'État en général. Elle est suivie des chapitres concernant la situation en République Tchèque et celle de France du point de vue des divisions administratives, de l'émergence et du développement de leur régime républicain et de la répartition des pouvoirs. Puis, la partie la plus importante – il s'agit de la comparaison de deux présidents dans des domaines différents tels que l'élection présidentielle, l'accès au pouvoir et le départ du pouvoir, la durée du mandat, les pouvoirs présidentiels, la responsabilité politique et pénale ou les affaires étrangères. Finalement, c'est le président français actuel, Nicolas Sarkozy, qui est le sujet du dernier chapitre. Celui-ci traite de son accès au pouvoir depuis ses débuts politiques et des problèmes qu'il aborde en priorité. L'objectif de ce mémoire est, en travaillant avec des sources les plus actuelles (imprimées ou en ligne), de présenter la fonction des présidents sous une forme comparative. Les enseignants peuvent en profiter dans des cours de sciences humaines et sociales et de français langue étrangère.